

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Problémy identifikace a zátěže mladistvých

Bakalářská práce

Vypracovala: Jana Skuciusová
Vedoucí práce: Mgr. Renata Oralová

V Uherském Hradišti dne 20.4.2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Problémy identifikace a zátěže mladistvých“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.
Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Uherské Hradiště 14.4.2012

.....

Motto:

„Být normální v období dospívání, je samo o sobě nenormální“

Anna Freudová, britská psychoanalytička rakouského původu, dcera S. Freuda

Poděkování

Děkuji Mgr. Renatě Oralové za cenné rady a připomínky a za odborné vedení při zpracování mé bakalářské práce. Děkuji také svému manželovi Mgr. Milanovi Skuciovi, za vstřícnost a pomoc při práci na empirické části bakalářské práce a v neposlední řadě také děkuji všem dotazovaným, kteří se ochotně postavili k vyplňování dotazníku a tak dali náplň a význam této práci.

Jana Skuciusová

OBSAH:

ÚVOD:	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	6
1. Terminologie.....	7
1.1 Mladiství	7
1.2 Mládež.....	7
2. Vývojové stádium mladistvých	8
2.1 Období školního dětství	8
2.2 Stádium puberty	11
2.3 Stádium adolescence	13
3. Identifikace mladistvých.....	16
3.1 Rodina	16
3.2 Vrstevnické skupiny.....	17
3.3 Způsob trávení volného času.....	17
3.4 Vzdělání rodičů a školní úspěšnost.....	19
3.5 Závislosti a média	20
3.6 Prostředí	22
4. Zátěže.....	23
4.1 Zvýšené školní a pracovní problémy	23
4.2 Konflikty v rodině.....	24
4.3 Konflikty mezi vrstevníky.....	25
4.4 Prožitá traumata	25
4.5 Společensko politická situace	26
II. EMPIRICKÁ ČÁST	27
5. Výzkum zátěžových situací	28
5.1 Cíl a hypotézy	28
5.2 Metody výzkumu	29
5.3 Průběh šetření.....	29
5.4 Obsah šetření.....	30
5.5 Shrnutí výzkumu	48
Závěr.....	52
Resumé	54
Anotace	55
Seznam literatury	57
Přílohy.....	58

ÚVOD:

Problematika zátěže a stresu je z časového hlediska neustále aktuální. Zabývá se jí mnoho vědních oborů a disciplín. Zkoušky, kterým jsme v dnešní uspěchané době vystavováni, se však zdají být složitější než dříve, život se zdá být zrychlený, méně milosrdný a přirozený.

Nadměrné množství zátěže a stresu stejně jako jeho nedostatek působí negativně až destruktivně a to nejen na člověka, ale i na živou a neživou přírodu. Jejich specifické projevy je možno využít ku prospěchu člověka – ke stimulaci lidské psychiky, zvýšení osobního výkonu a spokojenosti z příjemných prožitků. Zátěž však může navodit také agresivitu, odsouvání a vyhýbání se řešení problémových situací nebo zapříčinit frustrace plynoucí z nedostatečných podnětů nebo naopak z nadměrných zkoušek. Zátěže vyvolávají řadu nepředvídatelných komplikací, které mají různou míru závažnosti a v krajní nouzi případně souvisejí se smrtí jedince. Zátěž působí na každého jinak, záleží na jeho odolnosti a ostatních faktorech. Protože je téma zátěže a stresu velmi obsáhlé, je v této bakalářské práci zaměřeno jen na období dospívání. V tomto složitém a zranitelném období jsou jedinci prověřováni, formují se jejich životní návyky a učí se zvládat nové životní úkoly, před které jsou postaveni. Pod vlivem hormonů zvládají nové zkušenosti s druhým pohlavím, jsou postaveni před volbu povolání a zažívají pocity nepochopení ze strany okolí, vyrovnávají se se změnami osobnosti a zevnějšku. Tlaky z okolí je mohou přimět i ke kontaktu s drogou. Tyto nové situace mohou způsobit problémy nejen jim, ale také jejich blízkému okolí.

Cílem mé práce je rozkrýt příčiny vzniku a četnosti zátěže a návrhy na řešení těchto potíží. Dále bych chtěla objasnit, jak se mladiství v dnešní době identifikují se svými vzory, kdo je vlastně jejich vzorem, jak a zda jejich zátěžové situace ovlivňují jejich další počínání. V závěru práce budou naznačeny možnosti řešení a nápravy současné situace z hlediska sociální pedagogiky.

Většina mladistvých se i přes četné ovlivňování médii identifikují se svými rodiči nebo nejbližšími příbuznými a oceňují význam jejich životních zkušeností.

Bakalářská práce obsahuje teoretickou i empirickou část.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Terminologie

1.1 Mladiství

Mladistvý je v českém prostředí v nejobecnějším smyslu člověk, který dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku¹.

Tento pojem se používá zejména v trestním právu, kde mladistvým je ten, který se v uvedeném věkovém rozpětí dopustil trestného činu. Trestný čin mladistvého se označuje jako provinění. Trestní odpovědnost mladistvých se vyznačuje některými odlišnostmi oproti trestní odpovědnosti dospělých. Mladistvému může být uložen trest odnětí svobody na dobu maximálně 5 let nepodmíněně.

V trestním řízení se v procesním smyslu mladistvým rozumí podezřelý nebo obviněný uvedeného věku. Mladistvý má v trestním řízení zvýšenou ochranu, např. vždy musí mít obhájce.

V oblasti pracovního práva se užívá pojem *mladistvý zaměstnanec* pro zaměstnance mladšího osmnácti let.

1.2 Mládež

Mládež je demografická skupina obyvatelstva nacházející se stavem vývoje mezi dětstvím a dospělostí. Nejčastěji bývá vymezována věkem přibližně od 13–15 do 25-30 let. V tomto období se mladí lidé začleňují do světa práce, osvojují si společenské normy a požadavky, formují svůj světový názor².

¹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mladistvý>

² <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mládež>

2. Vývojové stádium mladistvých

V této kapitole je popisován průběh vývojových stádií dítěte, kterými prochází od období školního dětství až do stádia adolescence.

2.1 Období školního dětství

zahrnuje časový úsek od 6. až 7. do 10 až 11. roku života dítěte.³

Vstup dítěte do školy je velmi významným vývojovým mezníkem. Neboť vstupem dítěte do školy se zásadně mění jeho dosavadní způsob života. Herní činnost ustupuje do pozadí a střídá ji činnost učební. U žáka tohoto věku dochází k důležitým pokrokům v rozvoji jeho osobnosti, v jeho mravním chování, v zájmové sféře. Objevují se u něj projevy zvýšené kritičnosti vůči dospělým, zdráhavost jednoznačně respektovat požadavky a příkazy, dává najevo verbální výhrady a uplatňuje vlastní vůli⁴. U některých dětí se setkáváme s problémy adaptace na školní podmínky. Život ve škole je spojen s pevným denním řádem, respektování učitele jako nové autority, plnění školních povinností u žáků vyžaduje vytrvalost a v mnoha případech i spoluúčast na životě třídního kolektivu. Ne každé dítě je na tento "nápor" připraveno, ne každé dítě je na školu v tomto věku zralé.

Překážky a příčiny úspěšné adaptace na školu, můžeme rozdělit na znemožňující a ztěžující překážky⁵. Mezi překážky znemožňující řadíme rané tělesné poškození cerebrální, endokrinní, smyslové apod., výrazně podprůměrný intelekt, až oligofrenie, patří sem i výrazné nedostatky v tělesném vývoji, různé nemoci znemožňující normální tělesný, pohybový a duševní vývoj i neurotický vývoj podmíněný těžkou konfliktovostí v raném věku. Ztěžující překážky úspěšné adaptace se projevují tím, že dítě zvládá školu slabě nebo nedostatečně. Mezi ztěžující překážky adaptace z hlediska nebezpečí rizikového vývinu jedince řadíme:

³ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 66

⁴ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 67

⁵ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 69

- emocionální nezralost: jejím typickým projevem je přílišná závislost na dospělé osobě, dítě se chová nepřiměřeně dosaženému věku, aj.

- výstřednost: dítě u něhož byla diagnostikována překážka výstřednosti se v nezvyklé míře předvádí, neustále dává najevo touhu vyniknout, aj.,

- abnormality v sociálních situacích: abnormalita spočívá v přílišné plachosti jedince, v samotářství, dítě trpí komplexy méněcennosti, druhým pólem těchto projevů je naopak zvýšené sebevědomí, povyšování se, apod.

- intelektové těžkosti: jedinec, jež nemá rozumové schopnosti vyvinuté na úrovni běžné jeho věku se vyznačuje nápadnou pomalostí v reakcích, nesprávně chápe pokyny učitele, není schopen chápat smysl učení aj.

- sociální tendence: ztěžující překážka v podobě asociálních tendencí se u dítěte projevuje ničením školního majetku, bezohledným a drzým chováním, pro jedince s těmito tendencemi je běžné, že se vulgárně vyjadřuje, jeví předčasný a přílišný zájem o druhé pohlaví, aj. Ne každá z těchto překážek je signálem pozdějšího deliktivního jednání, ale nikdy by neměly být podceňovány. Každé dítě by mělo být odborně vyšetřeno psychologem.

Začínají se objevovat vnitřní rozpory mezi dosavadními postoji. V tomto období se začíná oslabovat autorita dospělých. Pro citovou oblast je příznačné, že city žáka postupně ztrácejí afektivní charakter. Typickými projevy citů, které v tomto období přetrvávají, jsou strach, hněv a žárlivost. City se projevují velmi dynamicky a proměnlivě. Pro žáka se postupně stává důležitější čest a zájem kolektivu než osobní prospěch. Sebekritičnost, jako velmi důležitá volní vlastnost pro fungování člověka ve společnosti, se objevuje až ve třetím ročníku základní školy.⁶ Zvláštností tohoto věku je impulsivnost, která se u mladšího žáka projevuje i v podmínkách ideální výchovy. Je nutné, aby pedagogové s impulsivností, submisivitou a sugestibilitou při výchově dětí počítali.

Dítě se nerodí s hotovými mravními vlastnostmi, ale musí si je postupně osvojovat jako jiné vlastnosti, dovednosti a návyky. Žákovi při poznávání sebe samého pomáhají nejen vzory mravního jednání ze skutečného života, ale i vzory ztvárněné ve filmu, literatuře. Vzhledem k zvýšené sugestibilitě dětské psychiky mají na žáka bohužel vliv i špatné příklady. Mezi významné negativní vlivy patří některé televizní pořady a nevhodné počítačové hry.⁷ Ty mají v mnoha případech dopad na zvýšenou agresivitu některých jedinců.

⁶ Kuric J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 82-83

⁷ Kuric J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 85-86

Zájmy jsou proto velmi silnou motivační stránkou, podmiňují školní úspěšnost, usnadňují správný profesionální vývoj a značnou měrou se podílejí na formování osobnosti⁸

Je důležité, aby se dítě věnovalo nejen škole, ale mělo i rozmanité zájmy mimoškolní. Nejčastěji projevují děti zájem o hru, sport, přírodu a četbu. V školním dětství se sociální chování dítěte rozvíjí různými směry. Nejdůležitější zůstávají nadále vztahy v rámci rodiny, ale vyvíjejí se také vztahy nové. Jde o vztahy mezi učitelem a žákem a vztahy mezi vrstevníky navzájem. Do popředí se dostávají rozdíly mezi pohlavími⁹. Vztahy žáka k rodičům zůstávají nadále kladné. Šestileté až osmileté dítě potřebuje nadále důvěrné kontakty s rodiči, zároveň pro něj rodina přestává být uzavřeným světem výhradní sociální závislosti. O tři roky později již považuje za zátěž podřizovat se zvyklostem rodiny. Postupně se vyhýbá společenským návštěvám, společně tráveným dovoleným a jiným aktivitám s rodinou.

Nejcitlivějším ukazatelem sociálního prostředí rodiny je školní prospěch. Výzkum provedený v zahraničí prokázal, že činitelé rodinného prostředí zvyšují i snižují školní výkonnost žáka. Slabší žáci pocházejí z rodin postavených ekonomicky níže, mívají více sourozenců, pocházejí z neuspořádaných rodin, schází jim dostatečný dozor, jsou limitováni malým životním prostorem a nedostatečnými životními podmínkami. Ve vztahu mezi sourozenci je často se vyskytujícím problémem žárlivost. Žárlivost nebývá vzájemná. Se žárlivostí se ve většině případů potýkají starší sourozenci¹⁰.

S nástupem do první třídy se dítě seznamuje s novou autoritou. V prvních třech ročnících základní školy se učitel těší velké oblibě ze strany dětí bez výjimky. Poté, kdy se u žáků objevují projevy zvýšené kritičnosti, se projevují vůči kantorovi určité výhrady¹¹. Děti jsou neukázněné, soustavně vyrušují, a vědomě klamou.

I sociální chování mezi vrstevníky má své zvláštnosti. Žák udržuje vztahy nejen mezi spolužáky, ale i mimo školu. Začíná se u něj vyvíjet podstatnější kolektivní cítění. Pro toto období je příznačné, že společné hry chlapců a dívek, které byly předtím samozřejmě ustupují do pozadí a začíná sdružování podle pohlaví.¹² O vztahu mezi chlapci a dívkami můžeme mluvit o lhostejnosti až nepřátelství.

⁸ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 87

⁹ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 89

¹⁰ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 91

¹¹ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 92

¹² Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 93

Na období školního věku navazuje puberta. S nástupem puberty končí nekritické a naivně realistické období školního dětství a začíná období kvalitativní přestavby osobnosti dospívajícího.

2.2 Stádium puberty

Puberta je vymezena 10. až 11. rokem jako dolní hranicí a 14. až 15. rokem jako horní hranicí. Začíná prvními projevy pohlavní zralosti a končí tělesným dozráním. Puberta je jednou z fází dospívání. První fází je tzv. prepuberta, vymezuje časový úsek mezi prvním výskytem sekundárních pohlavních znaků a počátkem fungování pohlavních orgánů.¹³ Bývá označována za přípravnou fázi puberty. Prepubertu řadím do tohoto stadia. Dospívání končí poslední fází, adolescencí.

Zvláště ve stádiu puberty musíme počítat s individuálním tempem vývoje. Setkáváme se zde nejen s individuálními odlišnostmi v rámci stejného pohlaví, ale velké rozdíly nastávají především v pohlavním i celkovém psychickém vývoji mezi chlapci a dívkami. V tomto věku získávají dívky oproti chlapcům až 2 roky. Z hlediska tělesného vývoje nastává tzv. druhá tvarová přeměna, která má za následek urychlení růstu a pohlavní diferenciaci. Tento velmi složitý proces řídí systém endokrinních žláz.¹⁴ V oblasti duševní dochází ke zvyšování aktivity dospívajícího. Je u něj patrná duševní rozkolísanost, nevyrovnanost a přecitlivělost. Často přeceňuje vlastní síly i názory. Jeho postoje jsou provázeny projevy vzdorovitosti, sklony odmítat poslušnost a zvýšenou emotivností.¹⁵ Pubescent přehodnocuje své dosavadní názory a postoje a celkově vidí svět kolem sebe mnohem kritičtěji než v předešlých obdobích vývoje.

V období dospívání se velmi intenzivně rozvíjí a zdokonaluje myšlení a řeč. Kvalitativní rozvoj myšlení se vyznačuje svérázností myšlenkových procesů. Rozumové schopnosti dospívajícího jsou na konci puberty téměř srovnatelné úrovně jako u dospělého. Dospívající však své myšlenkové pochody nemůže konfrontovat s takovou zkušeností jako dospělý. Což se odráží v jeho unáhlených a nepromyšlených závěrech.

¹³ Fürst, M. Psychologie: včetně vývojové psychologie a teorie výchovy. Přeložil Jiří Horák. Olomouc: Votobia, s.149

¹⁴ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 94

¹⁵ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 95

V tomto období se výrazně mění postoje pubescentů. Mění se především postoj k sobě samému, k vlastnímu nitru, k vrstevníkům stejného i opačného pohlaví, k rodičům i jiným autoritám. Pro formování osobnosti pubescenta má velký význam rozvoj jeho identity.¹⁶

Pubescent se zajímá především o to jak se jeví druhým při srovnání co cítí on a co si o sobě sám myslí. Velkou roli u něj hraje vzhled. Lze u něj pozorovat změny ve vztahu k dospělým. Vzrůst jeho fyzických a psychických sil mu zvyšuje sebevědomí. Pubescent touží po nezávislosti na dospělých, odporuje názorům vnucovaným dospělými.¹⁷ Touží po uznání vlastní hodnoty.

Citovému rozvoji dominuje citová nevyrovnanost, podrážděnost. Pubescent prožívá citově bouřlivé období. Přejídná nevyrovnanost se projevuje neschopností se v daném okamžiku ovládat a kontrolovat své chování. Rodí se nové city, především city k druhému pohlaví.¹⁸ Pro tento věk je typický velký sklon k partám. Pubescent velmi snadno propadá pocitům osamělosti a beznaděje. "Útěchu" hledá v kolektivu, který mu ztracené sebevědomí poskytne. Vzhledem ke svému věku a malé životní zkušenosti si neuvědomuje, že se vždy nemusí jednat o kolektiv, který je pro rozvoj jeho osobnosti vhodný. V tomto věku se může velmi snadno dostat na tenký led. Především proto, že ovládnání citů rozumem je v tomto období ještě nedostatečné. Stejně jako pro jiné oblasti, tak i pro oblast morálního citění jsou typické rozpory. Mám za to, že obrovský vliv na utváření mravního citění má výchova a příkladné jednání dospělých. Nežádoucím jevem, který se objevuje v tomto věku u dospívajících bývá předčasný zájem o kouření, konzumaci alkoholických nápojů, drogy a hráčství na automatech.

Užívání substancí, které mění způsoby funkcí centrálního nervového systému, mají většinou příčinu v přání opustit rámec všedního dne a dosáhnout jiné roviny zážitků.¹⁹

U většiny mladistvých se jedná pouze o příležitostné zkoušení. Přesto si část dospívajících vypěstuje závislost a tyto nežádoucí sociálně patologické jevy mohou vyústit až v kriminální jednání. Tyto škodlivé návyky mohou významně negativně ovlivnit charakter mladého člověka. U určité části dospívajících se setkáváme projevy vandalství, násilnictví, hrubosti a bezohlednosti.²⁰

¹⁶ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 102

¹⁷ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 102, 103

¹⁸ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 105

¹⁹ Fürst, M. Psychologie: včetně vývojové psychologie a teorie výchovy. Přeložil Jiří Horák. Olomouc: Votobia, 1997, s. 196

²⁰ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s.106

Na formování dnešní mládeže má neblahý vliv morální úpadek konzumní společnosti, úpadek tradičních mravních hodnot, vliv masmédií, rozpady rodin, nedostatek času a mnohdy dokonce nezáměr vlastních rodičů o výchovu dětí.²¹

Není tudíž překvapující, že chování mladých lidí je možné ovlivnit prostřednictvím vztahů uvnitř rodiny a způsobem, kterým jsou tyto vztahy vyjádřeny. Pokud se dítě například cítí být spojencem určitého člena rodiny nebo je zavlečeno do konfliktu mezi rodiči, snaží se vypořádat se zmatkem v pocitech pomocí vyzývavého nebo zoufalého jednání.²²

Každý mladý člověk, který hledá svou identitu, si bere za vzory jednání osoby ve svém okolí. Proto je velmi důležitá společnost lidí, vyskytující se v bezprostřední blízkosti dospívajícího.

V období pubescence se výrazně projevují tendence odpoutávat se od rodiny a nad vztahy rodinnými převažují vztahy intimní, vážící se především k vrstevníkům pubescenta.²³

Vztahy k vrstevníkům jsou pro pubescenta přitažlivější než vztahy k dospělým. Narůstá u nich sebevědomí, které se odráží ve zvýšené kritičnosti a výhradám vůči dospělým, zvláště rodičům. Ve vztahu pubescenta k rodičům se dostává do popředí odmítání pečovatelské funkce. Pubescent jako žák se s nástupem puberty stává podrážděnějším, lehce se vzruší, o to snadněji i zesmutní a urazí se. Jeho psychika je neklidná, rozrušená. Často se stává bezradným. Na zásahy dospělých reaguje velice citlivě. Pubescent navazuje s vrstevníky velmi důvěrné vztahy a svěřuje jim svá tajemství. Mezi oběma pohlavími se vytrácí pocit lhostejnosti a vyvíjí se u nich erotické cítění. První zamilování bývají v tomto věku velmi intenzivní.²⁴

2.3 Stádium adolescence

Adolescence je druhou fází časového úseku dospívání. Za dolní hranici se považuje 15. až 16. rok a dospívání je nejčastěji ukončeno mezi 18. až 21. rokem života. Vzhledem k individuálním odlišnostem vývoje jedinců je vhodnější toto stadium vymezit jako období, které začíná ukončením pohlavního dospívání a končí nástupem dospělosti.²⁵

²¹ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 106

²² Julian Elliot, Maurice Place. – Dítě v nesnázích, prevence, příčiny terapie, Grada Publishing 2002, s. 116

²³ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s.109

²⁴ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s.111

²⁵ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 112

Adolescent přestává být dítětem a stává se mladistvým.

Ve stadiu adolescence dochází k celé řadě významných proměn. Jedinec je na vrcholu svých fyzických a psychických sil. V tomto období je ukončena povinná školní docházka a je potřeba zvolit další studium pro budoucí povolání. Adolescent dosahuje zletilosti a současně přebírá značnou dávku odpovědnosti. Ve věku 18ti let se stává trestně odpovědným. Dovršuje se flexibilita myšlení, které ještě stále není podrobena významným životním zkušenostem a slabší životní praxí. Z tohoto pramení někdy velmi radikální kritičnost. Mezi osm nejdůležitějších bodů, jež pro vývoj pubescenta vymezil L. Cole²⁶ patří dále celkové emocionální dozrávání, tedy přechod od nedostatků rovnováhy k dosažení emocionální rovnováhy od vyhýbání se konfliktům k zamezení jejich průběhu. Vedle dozrávání emocionálního i dozrávání společenské. Především dosažení pevné pozice ve společnosti oproti dřívější bezradnosti. Dalším je postupné ustalování zájmů o druhé pohlaví. Dospívající si uvědomuje svůj sexuální rozvoj a v tomto období dochází často k prvnímu pohlavnímu styku. Klíčovým bodem pro toto období je vymanění se dospívajícího z domácího dohledu, mladý člověk se začíná spoléhat sám na sebe. Vztahy k rodičům jsou v tomto období již ve vzájemné úctě a změny se dotýkají i využívání volného času. Dospívající projevují zvýšený zájem o kolektiv a dochází k završení rozvoje identity dospívajícího.

V citové oblasti se postupně dosahuje zralosti, labilita se vytrácí. Proces dozrávání je složitý a také závislý na prostředí, ve kterém se adolescent pohybuje. Při nešetrném zacházení s adolescentem přetrvává zvýšená vznětlivost.

Významné změny nastávají v oblasti morální, hodnotové orientace²⁷. Adolescent pokládá poznané a osvojené názory za absolutně platné a velmi se ho dotýkají rozpory mezi názory a činy. „U části mládeže se však v morálním utváření a jednání projevuje mnoho nežádoucích rysů. Někdy nejde jen o pouhé nedostatky v chování, ale o vyložené výtržnictví, ba dokonce o kriminalitu“.²⁸ Příčiny lze hledat především ve špatné výchově. Rozvraty a rozpory v rodině, nedostatky v sociálním prostředí. A na prvním místě je nedostatek péče a času ze strany rodičů v důsledku zaměstnání a také jejich nevšímavost a nezájem o to, s kým se jejich děti přátelí. S tímto pak souvisí vliv party a problémových seskupení. Svoje místo mají i masmédia, závadné filmy a počítačové hry. Adolescent touží vyniknout ať už je to v jakémkoli směru.

²⁶ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 113 -115

²⁷ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 118

²⁸ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 118

Zájmy adolescentů opět doznávají kvalitativních změn a stávají se jedním z důležitých vnitřních činitelů rozvoje a utváření osobnosti adolescenta. U zájmů adolescentů existují značné rozdíly v rozsahu, úrovni a různorodosti. Intenzivní je v tomto období především zájem o vlastní osobnost.²⁹

Adolescenti hodnotí svoje sebevědomí jako spíše nízké. Nízké sebevědomí činí s adolescenta samotáře a bývá příčinou jeho psychické nevyváženosti, vnitřního napětí a brání mu věřit ve svoje síly.³⁰ V tomto věku je již běžné, že značná část dospívajících nežije s rodinou, ale v místě studia, což má za následek oslabení vlivů rodičů a naopak posílení různých skupin a part.

Nejzávažnější problémy ve společenské oblasti spatřují adolescenti ve vztazích mezi nimi a jejich rodiči, a mezi sebou. Generační konflikt je komplikovaný a intenzivní problém. Dospívající spatřují i problémy v erotických a milostných vztazích mezi chlapci a dívkami. První lásky jsou v tomto věku naplněny idealismem a romantičností. Zatímco dívky hledají něhu, u mužského pohlaví vznikají nejdříve erotické a sexuální touhy.³¹ Rozpor je v tom, že sexualita předchází duševní vyspělost.

Z výše uvedeného je zřejmé, jak složitým je proces vývoje jedince, především jeho osobnosti. Nejdůležitější je správná výchova ze strany rodičů, na nich leží velké břímě, aby se ze vši odpovědností ujali rodičovské role a ze svých dětí vychovali řádné a slušné jedince. V každém vývojovém období se mohou vyskytnout různá úskalí a rizikové okamžiky. V případě, když si rodiče s těmito problémy neporadí, může nastat určitý zkrat, který na sebe nabaluje spoustu dalších nepříjemností. Zvláště v období puberty, kdy je jedinec labilní, vztahovačný a snadno podléhá vlivu vrstevnického prostředí, je třeba se mít na pozoru. Adolescent si takto formuje svoje vzory mimo rodinu a někdy jde o vzory negativní.

Freud považoval adolescenci za projev mučivého psychosociálního konfliktu a Erik Erikson za tu nejbouřlivější ze všech krizí identity, jimiž v životě procházíme.

²⁹ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 120

³⁰ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 120

³¹ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 127

3. Identifikace mladistvých

Předmětem této kapitoly jsou jednotliví ukazatelé, kteří působí na mladistvé a utvářejí jejich postoje k budoucímu chování a identifikaci.

3.1 Rodina

Rodinu lze chápat jako nejmenší sociální instituci, která společnosti poskytuje velmi důležité a těžko a nákladně nahraditelné funkce. Mezi přirozené funkce rodiny patří její funkce biologicko-reprodukční, socializační, výchovná a ekonomicko-zabezpečovací. Některé přirozené funkce rodiny jsou proměnlivé v čase a prostoru. Zdravá rodina je stále jedinou zárukou výchovy zdravých a emocionálně stabilních dětí.

Ve zdravé rodině dochází k přenosu tradic, zvyků a kulturních hodnot. Významné je v útlém věku osvojení mateřského jazyka, jakožto prostředku komunikace a základních kulturních návyků. Ve funkční rodině, která splňuje všechny požadavky a dobře plní výchovnou funkci vůči dítěti, a kde se cítí dítě dobře, má vytvořeno citové zázemí a je přijímáno s láskou, lze hledat orientaci a ovlivnění dítěte pro budoucí život. Dítě přejímá zvyky a modely výchovy, ve které se samo nachází a formuje si tak, někdy i nevědomě, své vzory. Někdy dochází však také k nevhodně vedeným výchovným stylům, které mají za následek negativní projevy chování. Nevhodná je autoritativní výchova, kdy jeden z rodičů uplatňuje své názory a vyžaduje od dítěte bezmezné podřízování. Dalším problémem a zejména v dnešní velmi uspěchané době je nedostatek času rodičů, kteří se více věnují své kariéře než svým dětem, dítě tak nemá možnost vytvořit si pevnou vazbu k rodičům a nemá žádný vzor. Opačným výchovným stylem je, když dítě je středem zájmu a samo si určuje, co chce dělat, je zhýčkané, rozmazlované, v budoucnosti má potíže se začleněním do kolektivu a bývá neoblíbené. Špatné vedení je i ponižující a degradující. Dítě má snížené sebevědomí a brání se pasivitou nebo agresivitou. Je zakomplexované a použitím věty „stejně to nezvládneš“ si později hledá cestu k podvodům, aby ukázalo, že to zvládne. V ambiciózních rodinách přenáší rodiče své nenaplněné ambice na dítě. Dítě je přetížené a psychicky strádá. Ve výchově se odráží mnoho dalších faktorů, záleží na pořadí a počtu dětí, věkové rozdíly mohou být někdy také na překážku, soužití s další generací vztahy mezi členy rodiny navzájem.

Dítě, které je vychovávané v harmonické rodině, má nejlepší vklad pro svůj budoucí život. Učí se ženskému i mužskému způsobu jednání a chování a přejímá tak hodnoty a styl svých rodičů. Získá tak obraz soužití a také svým způsobem i obraz svého budoucího partnera.

3.2 Vrstevnické skupiny

Vrstevnickou skupinou se rozumí neformální skupina věkově a názorově myslících jedinců, kteří se vyznačují bezprostředními kontakty a silným pocitem příslušnosti ke skupině. Představují přirozenou formu života dětí a mládeže, jejich členové rozvíjejí samostatné úsilí a uskutečňují své cíle, které nemohou realizovat v jiných formách aktivit, pokud nedosáhnou sociální dospělosti. Projevuje se v nich postupné vymaňování z pout přímé kontroly dospělých, především rodičovské. Skupiny jsou současně prostředkem, kterým mladiství manifestují svou touhu po samostatnosti a dospělosti.

Ve skupinách často vládne jakási uniformita, která se dotýká všech stránek jejich života (oblékání, vyjadřování, hodnotová orientace, vztah k tradicím, dodržování rituálu apod.) Členové prožívají velkou solidaritu a empatii pro ostatní, narůstá potřeba častěji se sdružovat. Vrstevnické skupiny mají značný vliv na rozvoj osobnosti, ať už pozitivní nebo negativní. Jedinec se s nimi identifikuje, případně by se rád identifikoval a v této fázi hledání si životních vzorů a postojů jsou nezanedbatelným milníkem. Skupiny uspokojují psychické potřeby, což je velice důležité pro kompenzaci zátěže a někdy tak nahrazují nejbližší.

3.3 Způsob trávení volného času

Volný čas je důležitý v životě každého z nás. Domnívám se, že v období dospívání je jeho význam ještě silnější, vzhledem k možnosti prevence patologického jednání a získávání návyků zdravého životního stylu, který nám zůstává po celý život. Způsob trávení volného času má tedy vliv na naši celoživotní orientaci.

Volný čas je doba, kdy jsou splněny již všechny naše povinnosti. Jedinec se tak může věnovat sám sobě, odpočívat, vzdělávat se a zabývat se tím, co ho baví. Zároveň se může setkávat se svými přáteli a tím si uspokojovat své zájmy. Jsou lidé, kteří náplň svého

volného času volí opravdu svobodně, ale na straně druhé dnešní doba přináší na jedince spoustu tlaků a proto se často stává, že volný čas trávíme tak, jak se od nás očekává a ne tak, jak bychom sami chtěli. Překážkou pro to, jak se rozhodnout, může být také ekonomická, sociální a zdravotní situace celé rodiny. Rodina má ale zásadní a nezanedbatelný vliv na způsob trávení volného času dětí a mladistvých.

Volný čas dnes může mladý člověk trávit buď neorganizovaně nebo organizovaně v rámci nějaké instituce, která se volným časem zabývá. Může to být dům dětí a mládeže, střediska volného času, školní družiny, kluby a zájmová činnost, vykonávaná pod různými zastřešujícími organizacemi, ať už státními, církevními či soukromými. Sama pracuji v domě dětí a mládeže a setkávám se s problematikou nabídky využití volného času pro dospívající.

„Charakter trávení volného času se neustále mění. Tyto změny jsou spojeny s technologickým vývojem a nástupem nových médií. Způsob trávení volného času současné starší generace proměnila televize jako hlavní médium, a u současné generace mládeže jsou to nové informační a komunikační technologie (osobní počítač, internet, mobilní telefon). Tato média nejen že proměňují charakter trávení volného času tím, že v různé míře pronikají do dříve výhradně přirozeného světa životního prostředí jedince, ale pod vlivem prožívání volného času s médii dochází např. ke změně komunikace a vnímání“³²

Rozsah i charakter zájmů pubescentů je podmíněn vytvářením nových postojů a vztahů k dospělým, kvalitativními přínosy v oblasti poznávání, zvýšenou citlivostí, změnou sociálních pozic v rodině a škole, pohlavním dospíváním s novými dimenzemi sociálních vztahů mezi vrstevníky³³.

Aktivity, které mohou mladiství vykonávat ve svém volném čase, můžeme rozdělit jako aktivní a pasivní. Z hlediska optimálního využití volného času je důležité, aby aktivní jednání převažovalo nad tím pasivním (především u dětí a mladistvých je aktivní odpočinek základním prvkem zdravého životního stylu a tedy i prevence sociálně patologických jevů). V současné době žijeme ve spotřební společnosti, pro níž je konzum na prvním místě a touha po naplňování materiálních potřeb se tak stává motorem pro pracovní vytížení

³² Blahoslav Kraus, Petr Sýkora, Sociální pedagogika I. IMS Brno 2009

³³ Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s.221

rodičů. Pak nastává situace, že v touze zabezpečit svoji rodinu nemají rodiče na své děti čas, protože jej tráví většinou v práci. Dítě tak ztrácí „model“ způsobu trávení volného času a z „nudy“ se snaží vyplňovat čas pasívními činnostmi, případně se upne k nějaké partě, z čehož pak plyne riziko patologického jednání. Rodiče pak dětem nabízí hmotné zabezpečení, ale děti to po čase přijímají jako normální. Tráví svůj volný čas obklopeni počítačovou technikou, drahou elektronikou, ale ne však s rodinou. Chybí jim pocit bezpečí, láska, vzájemné porozumění a sounáležitost a je velice pravděpodobné, že si tento negativní model přenesou do své vlastní budoucí rodiny.

Co se týče množství volného času dětí dospívajících, mohou nastat dva extrémy – buď jej mají příliš málo a nebo naopak příliš mnoho. **Myslím si, že obě tyto situace jsou pro mladého člověka rizikové. Když má volného času přebytek, často jej tráví tím nejdostupnějším a nejjednodušším způsobem a sice pasívně – u televize, počítače, nicneděláním... V případě nedostatku volného času je pak jedinec často pod tlakem, může být unavený a nekoncentrovaný.**

3.4 Vzdělání rodičů a školní úspěšnost

Pro dítě a jeho úspěšnost ve školním prostředí má velký vliv kulturní úroveň celé rodiny a domnívám se, že zejména vzdělání matky je důležité, protože ta věnuje dítěti podstatně více času alespoň v začátku jeho vývoje. Důležité jsou i další faktory, jako vyhovující bytová situace, když např. dítě žije ve stísněných a nevyhovujících poměrech, zvláště v rodinách s více sourozenci, nemá své místo k učení, stále někomu překáží, odráží se to také v jeho školní úspěšnosti. Velká vzdálenost od školy může působit také nepříznivě. Pro výukový proces a výsledky v učení má velký vliv názor rodičů na význam vzdělání jejich dítěte a jazyková kultura rodinného prostředí. Dítě, které doma hovoří nespisovně, nářečím, mívá těžkosti, když se ve vyučování má vyjadřovat spisovně. U rodičů žáků opožděných ve výuce se často setkáváme s nízkou vzdělaností a kulturní úrovní. Dítě nebývá trestáno za záškoláctví, protože vzdělání není považováno za nějakou hodnotu.

Je nesprávné, když rodiče zastávají názor, že vzdělání nemá zvláštní praktický význam. Nežádoucí je však i situace, kdy rodiče mají příliš vysoké aspirace, pokud jde o vzdělání jejich málo nadaného dítěte a chtějí od něho takové školní úspěchy, které jsou v rozporu s jeho mentálními možnostmi .

3.5 Závislosti a média

Závislost je stav, kdy někdo nebo něco je podmíněn nějakou okolností nebo situací, kterou potřebuje (nebo si myslí že ji potřebuje) ke své existenci. Závislostí na osobě se rozumí obvykle závislost na její péči, lásce nebo přítomnosti: typicky za normálních okolností je například malé dítě závislé na svých rodičích. Živé organismy jsou závislé na dostatku kvalitní potravy, vody, vzduchu atd.³⁴

Závislost je také stav, kdy jedinec potřebuje stále opakovat své chování, např. určité činnosti, jako počítačové hry, krádeže – kleptomani, závislost na sexu atd. Vznik závislosti poté vzbuzuje pocit potěšení, úlevy, někdy ho zbavuje od bolesti.

Nezralý, nezdrženlivý člověk je mnohem náchylnější ke vzniku závislosti. Prostředí, ve kterém žijeme, nás ovlivňuje velmi výrazně. Lidé z neúplných rodin, s častými konflikty nebo lidé se snadným přístupem k droze jsou ohroženi.³⁵

Nejrozšířenějšími drogami jsou alkohol a nikotin. Z legálně dostupných látek je patrně vůbec nejčastější drogou kofein, látka obsažená v kávě a čaji. Je ovšem pravda, že skutečná závislost na kofeinu je vzácná. Dále sem patří různé léky proti bolestem, na spaní, proti depresím. Nelze opomenout velmi nebezpečné čichání ředidel a rozpouštědel, které je naštěstí v poslední době na ústupu. Z nelegálních látek jsou známé marihuana, hašiš, kokain, amfetamin, LSD, morfin, heroin, extáze a řada dalších. Jak bylo uvedeno v úvodu, závislost může vzniknout i na některých druzích činnosti, jako jsou hazardní nebo počítačové hry. V poslední době hovoří někteří odborníci i o závislosti na internetu a mobilních telefonech.

Pro závislého je důležitá podpora jeho blízkých. Ti ho také většinou o nutnosti léčby přesvědčí. Závislý člověk totiž nemá na svůj problém žádný náhled. Je si jist, že má vše pod kontrolou, že kdyby chtěl, mohl by kdykoliv přestat

Neléčená závislost končí většinou tragicky. Postižený je své droze ochoten obětovat všechno. Nic jiného pro něj nemá smysl. Utratí za ni všechny peníze, mnohdy se dává

34<http://cs.wikipedia.org/wiki/Závislost>

35<http://www.ulekare.cz/clanek/zavislosti-a-navykove-poruchy-1020>

36 <http://www.ulekare.cz/clanek/zavislosti-a-navykove-poruchy-1020>

na cestu zločinu, aby drogu získal. Ztrácí veškerou důstojnost, jeho tělo chátrá, podléhá nemocem. Sám si již nedokáže pomoci. Léčba je proto nezbytná a nikdy na ni není pozdě.³⁶

Dnes žijeme v době masmédií, vstupují nám do života a provázejí nás téměř na každém kroku. Jsou významným nositelem informací, ale mohou být také zdrojem informací mylných či zkreslených. Záleží jen na nás, jestli se stanou našimi přáteli a obohatí nás, nebo záludnými nepřáteli.

Mezi prvními prostředky masové komunikace patřil tisk. Dnes se vydává obrovské množství novin, časopisů a dalšího tištěného materiálu, a k přijímání těchto informací je nutné jejich čtení. U dětí má velmi pozitivní účinek na vytváření fantazijních představ a celkový rozvoj osobnosti.

Rozhlas a televize jsou mimořádně účinnými prostředky masové manipulace. V některých rodinách je pasivní sledování televize jedinou činností využití volného času.

Na přelomu století vstoupil do našeho života internet. Stal se postupně zejména u mladých lidí prioritou a vzhledem k široké nabídce a možnostem jeho využití jeho obliba určitě neklesne.

„Masová média (především televize a internet) a nezodpovědnost některých tvůrců jejich programů ohrožují postoje a chování nejmladší generace (ale nejen ji). Všichni si uvědomujeme, že v současné době dochází k masivní devalvaci hodnot a ke ztrátě mravní zodpovědnosti. Avšak méně si uvědomujeme, že jsme též svědky otupování a deformování estetického citění a vkusu. Tomu ale nevěnujeme takovou pozornost, protože absence vkusu nepostihuje společnost materiálně a ekonomicky (tedy viditelně a citelně) tak jako absence morálních zábran. Nemravné jednání pobuřuje většinu z nás vždy více než počínání nevkusné“³⁷

„Každý, komu není lhostejné, jak a čím je ovlivňován psychický vývoj mladé generace, si bude klást otázku, zda a jak může společnost této hrubé a rafinované masové manipulaci s vědomím, myšlením a citěním dětí a mládeže zabránit. Je zřejmé, že sám manipulativní charakter komunikačních médií, který je důsledkem dysfunkce komunikace, média a kultury, přímo ovlivnit nelze.“³⁸

Proto je velice nutné, aby rodič, či učitel s dětmi co nejvíce hovořil o tom či kterém pořadu, který děti sledují a tak jim ukázal určité nedostatky a slabiny. Bohužel v dnešní

³⁷ Blahoslav Kraus, Petr Sýkora, Sociální pedagogika I. IMS Brno 2009, s.47

³⁸ Blahoslav Kraus, Petr Sýkora, Sociální pedagogika I. IMS Brno 2009, s.48

době má spousta dětí ve svém pokoji svoji vlastní televizi a počítač a rodiče ani neví, čím se jejich dítě zabývá a který pořad sleduje. Děti pak spojují virtuální realitu se skutečným světem a nezdědka si chtějí vyzkoušet to, co viděli ve filmu.

3.6 Prostředí

Prostředí, ve kterém vyrůstá dítě, je velmi důležitým faktorem v rozvíjení jeho osobnosti. Rodinu lze označit jako přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí a pak přejímá to, co mu bylo připraveno rodiči. Především v období raného dětství nemůže kvalitní působení rodiny nahradit žádná jiná instituce. Rodinné prostředí je ideálním místem pro stimulaci příznivého rozvoje dětí, zázemím, v němž prožívají pocity přátelství, sympatie, lásky, bezpečí. Je to především sociální prostředí plné důvěrných vztahů lidí, kteří jsou si nejbližší.

4. Zátěže

V poslední době jsou kladeny stále větší požadavky a nároky na jednotlivce, ať už se jedná o dítě školou povinné nebo dospělého člověka. Zvládnout zátěž a být odolný vůči stresu je stále více podstatnější dovedností. V této kapitole jsou popisovány jednotlivé druhy zátěží, které mohou působit na rozvoj mladého člověka.

4.1 Zvýšené školní a pracovní problémy

S nástupem do školy se zcela změní život dítěte, škola se pro něj stává jakýmsi zaměstnáním a dítě musí plnit úkoly, které jsou na něj kladeny.

„S nástupem do školy se spektrum zátěžových situací rozšiřuje, přibývá i jejich zdrojů: učitelé, spolužáci, rodiče, požadované činnosti, požadované tempo činnosti, kvalita činnosti atd. Žák mívá problémy se zvládnutím oficiálního, předepsaného kurikula. Mívá však také problémy se zvládnutím neoficiálního, skrytého kurikula: jak obstát ve třídě mezi spolužáky, jak uspět ve styku se žáky staršími a silnějšími, jak vyjít s různorodými učitelskými osobnostmi, jejich rozdílnými požadavky i svéráznými způsoby motivování a hodnocení žáků.“³⁹

Pravdou je, že množství informací, které musí dítě vstřebávat, se neustále zvyšuje. S tím je spojeno větší množství požadavků a očekávání, které dítě musí splnit.

„V první řadě celá druhá polovina dvacátého století je poznamenána enormním nárůstem poznatku, jenž ne náhodou je označován jako informační exploze. Jestliže v r. 1800 označíme množství všech dostupných poznatků jako jednotku n , pak v r. 1900 je toto množství možné vyjádřit jako $2n$, v r. 1950 jako $4n$, v r. 1960 jako $8n$, v r. 1966 již $16n$. Dnes se předpokládá, že za každé 3-4 roky se počet poznatků zdvojnásobuje.“⁴⁰

Informační exploze zvyšuje tlak na rozsah vzdělání. Prodlužuje se školní docházka a rozšiřuje se objem učiva. Ne každé dítě je schopno tomuto tlaku čelit, z toho vyvstávají problémy, co z té záplavy informací vynechat. Děti se neučí do hloubky určité předměty, ale povrchně znají spoustu dalších. V současnosti je hodně zmiňovaný problém se čtením

³⁹ Čáp, J., Mareš, J. (2001). Psychologie pro učitele. Praha: Portál s.527

⁴⁰ Blahoslav Kraus, Petr Sýkora, Sociální pedagogika I. IMS Brno 2009, s.40

a ne náhodou. Děti nečtou, sledují pasívně televizi a informace vstřebávají poslechem. V páté třídě základní školy je pro ně velkým problémem přečíst souvisle delší text. Podle mého názoru jsou děti přetěžované školními povinnostmi. Už v předškolním věku se dnes děti učí cizím jazykům, ale nejsou schopny zvládat praktické věci, jako např. zavázat si tkaničky u bot. Učební látka, kterou by si děti měli osvojit, se neopakuje a děti se ji dobře nenaučí. Ale určitý postup osnov musí být dodržen a pomalejší dítě prožívá stres, protože navazující látce nerozumí. Někteří jsou schopni pracovat doma a se svými rodiči dohánět učivo, avšak ve spoustě rodin rodič často nezná ani strukturu rozvrhu hodin, přichází ze zaměstnání domů až navečer a dítěti maximálně podepíše domácí úkol. Pedagogové jsou zaměstnáváni vyplňováním různých tabulek, o přestávkách musí dělat „dozor“, což by jistě zvládl i středoškolák a v desetiminutových přestávkách jsou nuceni přesunovat se z jednoho místa na druhé ve velkých komplexech škol a jsou tak neustále sami ve stresu. Tyto skutečnosti vedou k neustálému boji s časem a to se odrazuje jak na výkonu dětí, tak i pedagogů.

4.2 Konflikty v rodině

Konflikty v rodinách jsou dnes poměrně častým jevem, o čemž svědčí také velká rozvodovost manželství. Problémy s tím mají nejen samotní účastníci hádek, ale především děti, které se stávají svědky rodičovských sporů. Hádky děti děsí, znejistí je jejich základní jistoty a má velké dopady na psychiku a chování dětí. Velmi těžce snáší hádky zejména malé děti. Potom špatně prospívají ve škole, jsou útočné vůči učitelům a spolužákům a používají tytéž vzorce chování, které doma vidí. „Co se ukazuje jako zcela jisté, je fakt, že rodinným rozvrtem a rozvodem je výrazně ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte, které rozvrat v manželství rodičů prožívá. Jak ukázaly četné výzkumy, neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvrtem netrpělo.“⁴¹

Děti vnímají konflikty nejen mezi rodiči, ale zažívají také své vlastní konflikty s rodiči. Velkou příčinou je nedostatek společně tráveného času, rodiče přichází domů

⁴¹ Matějček, Dytrych – Děti, rodina a stres, s.134

v podvečerních hodinách a potom již nenaslouchají dětem tak jak by mohli a nebo měli. Dialogy se zužují na organizační řešení dalšího dne. Pubescenti mají konflikty nejčastěji s maminkou, protože ona je většinou ten člověk, se kterým řeší svůj problém. Také vznikají konflikty mezi sourozenci, někdy banální např. kvůli místu u počítače. Někdy je neochota věnovat se mladšímu sourozenci jádrem sporu. Mladší dítě se cítí ukřivděno, že jej starší nechce vzít mezi své kamarády, starší to vnímá tak, že jej mladší otravuje.

4.3 Konflikty mezi vrstevníky

Pro většinu lidí je první a často jedinou formou dobrovolného sdružování neformální skupina vrstevníků. Vytvářejí ji osoby blízkého věku a podobného zájmu, často také téhož pohlaví. Vrstevnické skupiny vznikají v místě bydliště, školy a později se sdružují např. členové určité zájmové činnosti. Kamarádi a přátelé jsou velmi důležitou součástí života zejména v období puberty a dospívání.

Kamarádství je spletitý systém vztahů a příčiny k navázání přátelství jsou velice různorodé. Vztahy mezi kamarády a názory vrstevníků jsou v období dospívání důležitější než názory rodičů, postupně se rodí nové dvojice a dospívající se připravují na svůj sexuální život. V tomto období jsou také velmi emocionálně zaměřeni a reagují nepřiměřeně. Konflikty prožívají těžce, ztráta či zrada jejich kamaráda nebo přítelkyně je poznamenávají a ve výjimečných případech si mohou sáhnout i na život.

4.4 Prožitá traumata

Někteří lidé se umí vypořádat s nepřízní osudu bez větších problémů, zatímco jiní jsou v koncích, utápějí se ve vzpomínkách, prožívají zoufalství a strach. Na to, jak se dítě s traumatizující situací vyrovná, má vliv jeho věk. Mezi nejtypičtější stresové situace patří úmrtí blízké osoby, násilí v rodině, sexuální zneužívání, rozchod či rozvod rodičů či tělesné onemocnění nebo postižení. V poslední době je velmi častým jevem také projev šikanování.

„Separace rodičů je jednou z nejběžnějších traumatizujících událostí, s níž se dítě může setkat. U dětí, které prožily rozchod či rozvod rodičů, je až třikrát větší pravděpodobnost

výskytu emočních potíží a problémů s chováním než u běžné populace.“⁴² Dítě má rádo oba své rodiče a pokud spory přetrvávají i po rozchodu či rozvodu, jsou tyto situace pro něj velmi stresující a někdy škodlivější než sám rozchod rodičů.

Každý z nás je ale jiný a také tak jinak zvládá stresovou situaci. Zatímco někdo se hroutí při představě špatné známky ve škole, jiný se dokáže poměrně dobře a bez viditelných následků vyrovnat i s výše zmíněnými stresovými situacemi, které jsou pokládány za nejtěžší.

4.5 Společensko politická situace

Dnešní společensko politická situace se dotýká každého z nás a v neposlední řadě mnoha mladých lidí, kteří ji vnímají daleko intenzivněji než dospělá populace. Stále se zvyšující nezaměstnanost, nemožnost uplatnění po ukončení studia, zavádění školného na vysokých školách, to všechno jsou zátěže a nejistoty, které jsou probírány v médiích, doma v rodinách, ale také mezi samotnými mladými lidmi. Aniž by si to někdy mladiství sami uvědomovali, tyto změny se dotýkají jich samotných, jejich rodičů a blízkých.

⁴² Elliot J, Place - Dítě v nesnázích. Prevence, příčiny, terapie, s. 100

II. EMPIRICKÁ ČÁST

5. Výzkum zátěžových situací

5.1 Cíl a hypotézy

Výzkumná část mé bakalářské práce se zaměřuje na zjišťování problematiky zátěžových situací u mladistvých ve věku 14 až 16 let.

Ústřední roli zde samozřejmě hraje rodina, ve které mladistvý žije. Dále školní prostředí, významný je svět kamarádů, způsob trávení volného času a v neposlední řadě jde také o vztahy k autoritám, k idolům, ke svým vzorům.

Výzkum k mé práci byl rozdělen na čtyři tématické okruhy: 1. rodina, 2. škola a volný čas, 3. zátěžové situace a 4. vzory.

Cílem mého výzkumu pomocí metody sběru dat v dotazníkovém šetření bylo získat komplexní soubor aktuálních empirických dat o životě dnešních mladistvých, jejich rodinné zázemí, jaký je postoj rodičů k jejich školním výsledkům, zda je pro ně zatěžující příprava na výuku a výuka samotná, a jak řeší konfliktní situace.

Závěrem jsem si chtěla ověřit tyto hypotézy:

H 1. V dnešní době dávají mladí lidé přednost rodičům a blízkým příbuzným a tyto chtějí mít za svůj vzor.

H 2. Jednou z příčin zátěží u mladých lidí je nedostatek spánku.

H 3. Rodiny stolují společně alespoň o víkendu.

5.2 Metody výzkumu

Při zpracovávání empirické části bakalářské práce jsem použila metodu dotazníkového šetření, kde naprostou většinu otázek tvořily otázky uzavřené, formulované tak, aby nevyžadovaly další přídavné ústní vysvětlení. V dotazníku však byly zařazeny i projektivní otázky, zejména v oddíle „moje vzory“, kdy respondenti mohli více promítnout své emoce, motivy a postoje

5.3 Průběh šetření

Práce na samotném výzkumném šetření započaly v měsíci listopadu 2011. Sestavila jsem si standardizovaný dotazník, který obsahoval 34 otázek. Použity byly otázky uzavřené i otevřené a byly zvoleny tak, aby byly respondentům srozumitelné. Samotný sběr dat proběhl v měsíci prosinci 2011.

Vzorek respondentů byl zvolen ve třech školách, z toho dvě byly základní a jedna škola byla střední v Uherském Hradišti. Dotazováno bylo celkem 108 mladistvých, z toho bylo nejvíce ve věku 14 let – celkem 54, ve věku 15ti let – 29 osob a ve věku 16ti let celkem 25 osob. Zastoupena byla obě pohlaví. Před samotným dotazováním byly děti krátce seznámeny s důvody, proč budou dotazníky vyplňovat a také byly poučeny o zachování anonymity. Bylo jim vysvětleno, že veškerá data budou použita pouze pro potřebu mé bakalářské práce a nebudou předána třetím osobám.

Tabulka č.1 Složení souboru respondentů podle věku a pohlaví

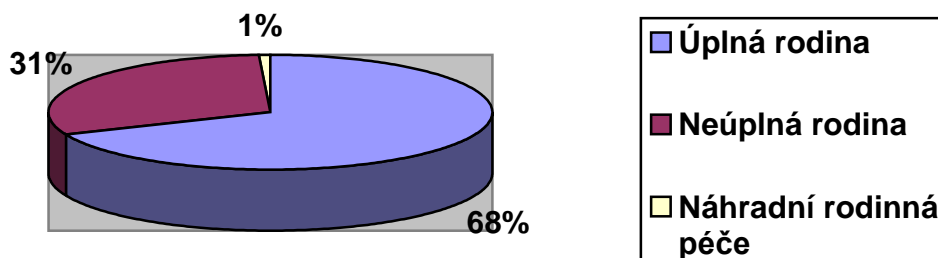
Věková kategorie	Pohlaví		
	Chlapec	Dívka	CELKEM
14	23	31	54
15	14	15	29
16	14	11	25
CELKEM	51	57	108

5.4 Obsah šetření

Rodina

Rodina má pro dítě nezastupitelný význam, dítě v ní nachází uspokojení svých potřeb. Na otázku, v jaké rodině dítě žije, uvedlo 74 respondentů úplnou rodinu, 33 neúplnou rodinu a 1 náhradní rodinnou péči.

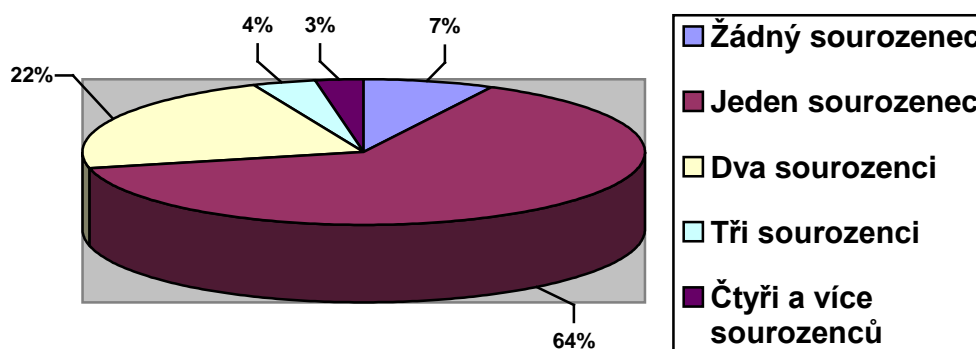
Graf č. 1

Počet sourozenců

Na otázku, kolik žije v rodině dětí, respektive kolik má respondent sourozenců, odpovědělo z celkového počtu 108 respondentů 8, že nemá žádného sourozence, 69 má jednoho sourozence, 24 má dva sourozence, 4 mají tři sourozence a 3 mají čtyři a více sourozenců. Z tohoto zjištění je patrné, že největší zastoupení jsou rodiny se dvěma dětmi.

Graf č.2 Počet sourozenců

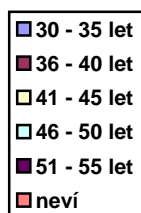
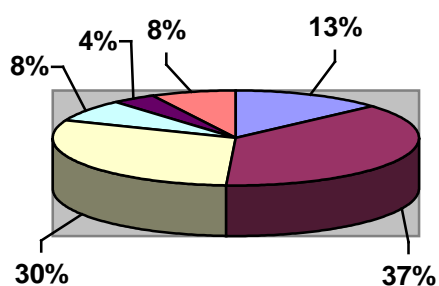

Věk rodičů

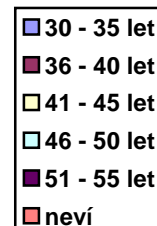
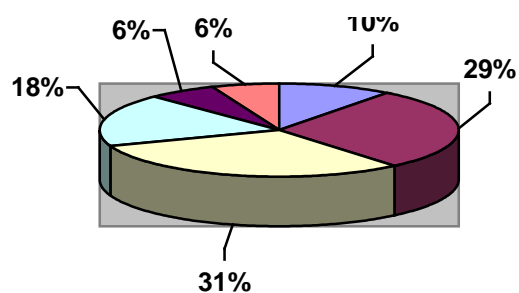
V dotazníku byl zjišťován samostatně věk matky i věk otce. Rozdělení bylo ve věkových skupinách 30 – 35 let, 36 – 40 let, 41 – 45 let, 46 – 50 let, 51 – 55 let a také kolonka, kdy respondent nevěděl /neví/.

U čtrnáctiletých respondentů byl nejčastější odpovědí věk matky od 36 – 40 let a věk otce od 41 – 45 let. Uváděn byl ale i věk od 51 – 55 let jak u matky tak i otce.

Graf č.3 Věk matky /skupina 14/

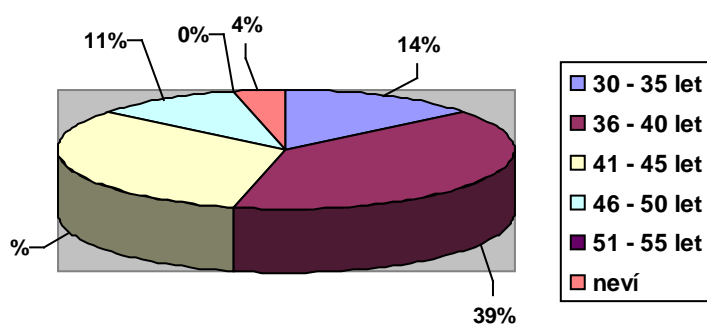

Graf č.4 Věk otce /skupina 14/

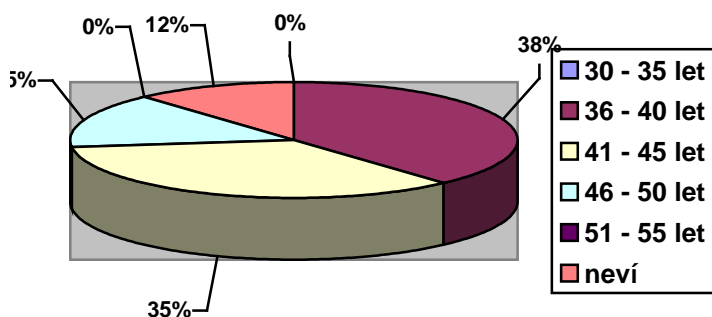

Ve skupině patnáctiletých je nejčastěji uváděnou věkovou skupinou věk od 36 – 40 let, jak u matky tak i otce. Zajímavostí je, že ani jeden respondent neuvedl věk rodičů nad 55 let. Čtyři respondenti nevěděli věk rodičů.

Graf č. 5 Věk matky /skupina 15/

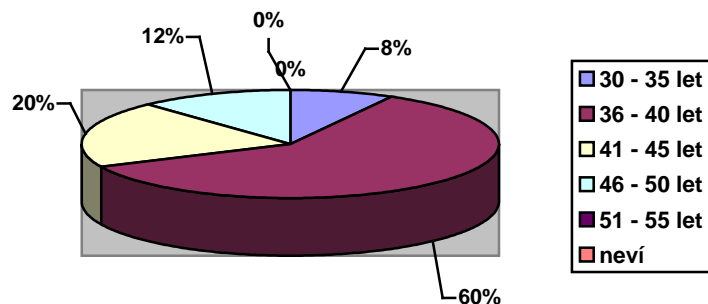

Graf č. 6 Věk otce /skupina 15/

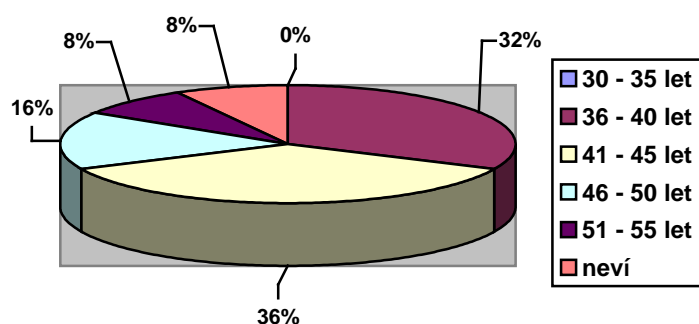

Ve skupině šestnáctiletých je nejčastější věk matky ve věku 36 – 40 let, u otce pak 41 – 45 let. V této skupině dva respondenti nevěděli věk otce.

Graf č. 7 Věk matky /skupina 16/

Graf č. 8 Věk otce /skupina 16/

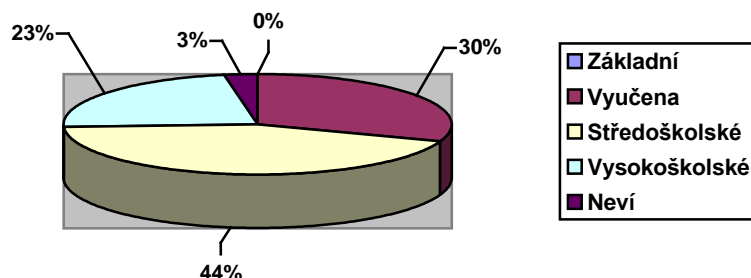

Vzdělání rodičů

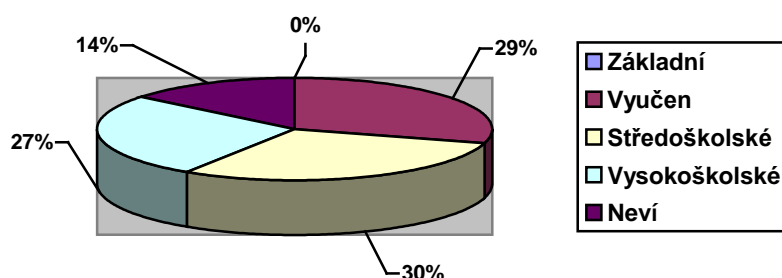
Dosažené vzdělání rodičů je důležitým faktorem, který ovlivňuje životní styl rodiny i tvorbu hodnotového žebříčku, který si děti v rodinách utvářejí a odnášejí do dalšího života. Pro potřeby tohoto šetření byly rozlišovány čtyři stupně vzdělání a to: základní, vyučen, středoškolské a vysokoškolské. Poslední varianta byla pro ty, kteří nevěděli /neví/. Odděleně byli posuzováni otec a matka. Ze 108 respondentů zkoumaného vzorku nemá

nikdo z rodičů jen základní vzdělání. Jelikož se ale objevily i odpovědi v kolonce „neví“, nemůžeme brát tuto informaci jako objektivní.

Graf č. 9 Vzdělanostní úroveň /matka/

Graf č.10 Vzdělanostní úroveň /otec/

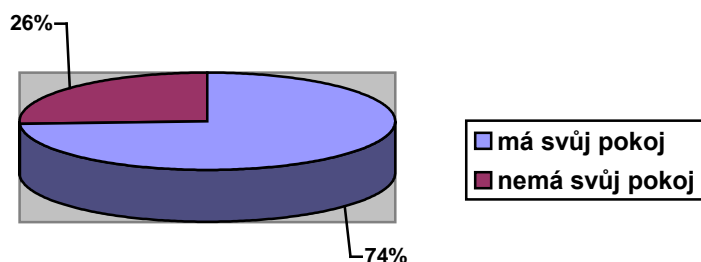

Vlastní pokoj

Otázku vlastnictví svého pokoje pokládám v tomto šetření za důležitou. V době dospívání vcelku přirozeně děti baží po soukromí, což se projevuje i v jejich touze mít vlastní pokoj. Nebo alespoň místo, kde se mohou „oddávat“ svým pubertálním tajemstvím a náladám. Také pro přípravu do školy je dobré mít své místo, kde je možné se zavřít a nerušit ostatní členy rodiny. Ne každá rodina si to může dovolit, ale výsledky tohoto šetření ukázaly, že většina z dotazovaných svůj pokoj má. Z celkového počtu 108

dotazovaných uvedlo 80 respondentů vlastníství svého pokoje a jen 28 z nich svůj pokoj nemá.

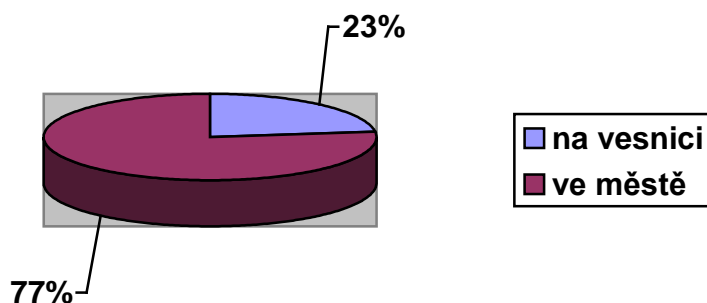
Graf č. 11 Vlastnictví svého pokoje

Bydliště

Pro potřeby mého šetření bylo zjišťováno, zda bydlí respondent na vesnici nebo ve městě. Vzhledem k tomu, že výzkum probíhal na základních školách i na střední škole ve městě, tomu i do jisté míry odpovídá výsledek. Velká většina dětí, zejména na základní škole bydlí ve městě.

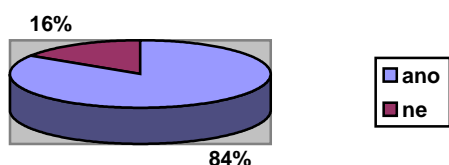
Graf č. 12 / Bydlení vesnice x město/

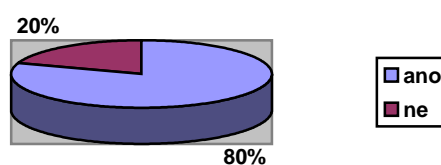
Každodenní povinnosti

Otázka každodenních povinností byla zařazena, aby odhalila ucelenější obraz fungování rodiny, ve které mladistvý žije. Pokud jde o pohlaví, vyplynulo jednoznačně, že tady není rozdíl, zda se jedná o chlapce či dívku.

Graf č. 13 Každodenní povinnosti /dívky/

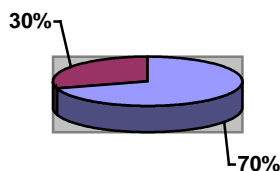
Graf č. 14 Každodenní povinnosti /chlapci/

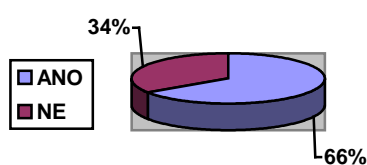
Aktivity společné s rodiči

Míra trávení volného času souvisí s věkem. Čím více jsou děti starší, tím méně času tráví se svými rodiči. Na otázku „Máš nějaké aktivity společné s rodiči“, odpovídalo kladně nejvíce dotazovaných ve skupině čtrnáctiletých. Ve skupině šestnáctiletých již převládala odpověď ne jak u chlapců tak i dívek.

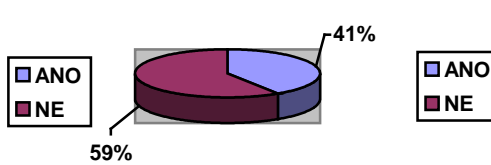
Graf č.15 /skupina 14/

Graf č. 16 /skupina 15/

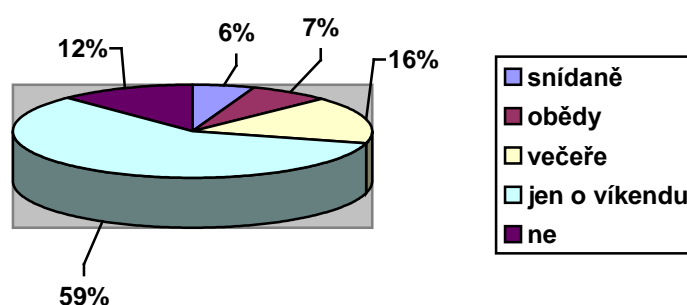
Graf č. 17/skupina 16/

Stravovací zvyklosti rodiny

Tuto otázku pokládám za velmi důležitou, neboť společné stravování všech členů rodiny je stmelovací záležitostí. U jídla se probírají rodinné a organizační záležitosti, plány do budoucna, dovolené a trávení volného času. Rodinné stolování poskytuje pocit bezpečí a utužuje vztahy v rodině. Také slouží k vytváření dobrých návyků a pro děti jsou často jediným okamžikem, kdy mají možnost si s rodiči v klidu promluvit. Z tohoto průzkumu vyplynulo, že nejvíce se členové rodiny sejdou u stolu o víkendu, překvapivé pak byly odpovědi, že se neschází vůbec.

Graf č. 18 Společné stolování v rodině

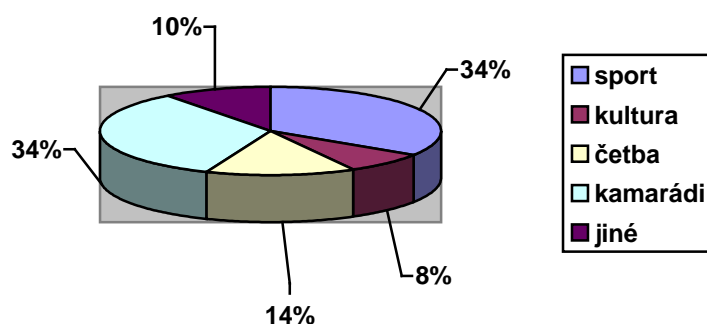
Diskuze rodičů s dětmi na školní téma

Respondenti měli odpovídat na otázku, zda si s nimi rodiče povídají o škole. Naprostá většina odpověděla kladně (96), jen 12 z nich odpovědělo záporně.

Škola a volný čas

Otázka na způsob trávení volného času byla členěna do několika oblastí a to: sport, kultura, četba, kamarádi a jiné.

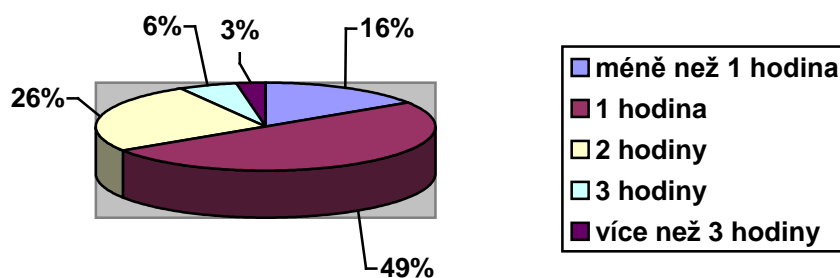
Graf č. 19 Způsob trávení volného času

Příprava na výuku

Tato otázka byla v průzkumu členěna na počet hodin přípravy do školy. Nejčastější odpovědí byla příprava hodinová. Rozdíl byl také mezi odpověďmi respondentů na základní škole a střední škole, kdy na střední byla vícehodinová příprava, což odpovídá vyšším požadavkům.

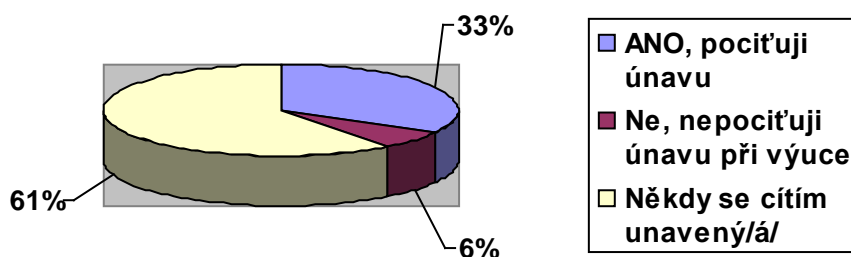
Graf č. 20 Příprava na výuku

Únava po výuce

Na otázku, zda jsou děti a mladiství unaveni po výuce, odpovídali respondenti spíše ano a někdy, než ne. Co únavu způsobuje, se snažím zjistit v dalším průzkumu. Zde je možné přemýšlet o celkové únavě z nevyspaní, špatných rodinných poměrů, může však být nezáživná výuka, kdy se mladistvý nudí, nadměrný počet hodin strávených ve vyučování a velké množství požadovaných informací.

Graf č. 21 Únava po výuce

Denní počet hodin strávených ve škole

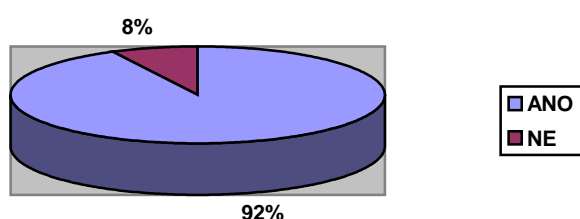
Otázka zněla: Trávíš ve škole někdy osm hodin? Jestliže ano, vypiš kolikrát týdně. V průzkumu u 14letých dětí odpovídalo 28 dětí, že má osmihodinovou výuku 1x do týdne, dalších 18 dětí odpovědělo 2x do týdne. Dalších 8 dětí odpovědělo, že tak dlouhý počet hodin nemá ani jednou do týdne.

U 15letých, kdy byl celkový počet respondentů 29, většina z nich také odpověděla, že má 1x týdně osmihodinovou výuku, 5 z nich odpovědělo, že ji má dokonce 3x do týdne.

U vzorku 16letých odpovídalo 10 z nich, že má takto dlouhou výuku 1 x do týdne a 15 z nich 2x do týdne.

Domnívám se, že pro děti a mladistvé této věkové kategorie je nadbytečné setrvávat tolik hodin ve škole. Skladba rozvrhu hodin by měla být dělána více ve prospěch dětí a to tak, že výuka by byla rozvržena do šesti hodin denně při stejném týdenním rozvrhu jako je tomu doposud. Při vyšším počtu hodin je jasné, že pozornost dětí klesá, tím jsou nesoustředěnější a výuka v posledních hodinách nemůže být pro děti přínosná.

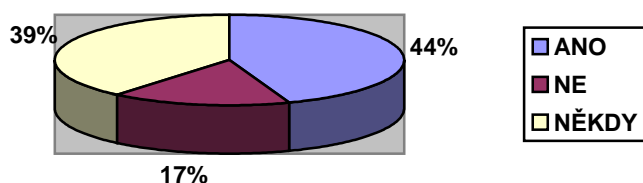
Graf č. 22 Osmihodinová výuka ve škole

Stresující hodiny ve výuce

Je jisté, že některé předměty mohou být pro děti stresující více, jiné zase méně. V tomto případě velmi záleží na pedagogovi a domnívám se, že pokud je pedagog výborný, učí tak, aby to přinášelo radost, objevování a poznávání a své svěřence motivuje pozitivním způsobem, dokáže tak zátěži a stresu předejít. Výsledky mého průzkumu vedou k zamyšlení, proč tak velké množství respondentů odpovídalo kladně, tudíž že hodiny jsou pro ně stresující záležitostí.

Graf č. 23 Stresující hodiny ve výuce

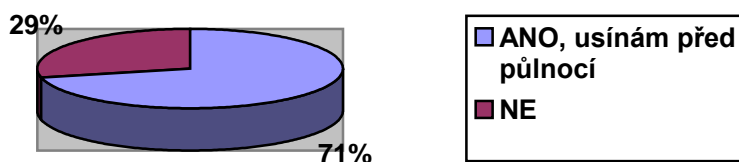
Školní hodnocení

Školní hodnocení je pro děti důležitým faktorem, kterému přiřkládají daleko větší význam, než by měli. V tomto průzkumu byli respondenti dotazováni na to, kterou známku pokládají už za špatnou, zda se bojí oznámit špatnou známku svým rodičům a zda je rodiče trestají za špatnou známku. Ze 108 odpovědí 6 respondentů odpovědělo, že již dvojka je pro ně špatnou známkou, 45 z nich považuje trojku již za špatnou známku, 50 z nich má čtyřku za špatnou a u 7 z nich je brána pětka jako špatná známka. Zajímavým zjištěním bylo, že se téměř jedna pětina dětí bojí oznámit špatnou známku rodičům (20), dvě pětiny se nebojí tuto skutečnost oznámit (40) a zbytek (48) uvedl, že někdy se bojí špatné známky ohlásit svým rodičům. Toto souvisí jistě i s trestem, který následuje po zjištění špatného hodnocení, kdy 28 respondentů uvedlo, že je rodiče trestají za špatnou známku, zbytek (80) netrestají.

Zátěžové situace

Zkoumání zátěžových situací u mladistvých bylo započato otázkou týkající se délky spánku před školním vyučováním. Domnívám se, že doba odpočinku je velmi důležitá a je zde možné nalézat příčiny jejich nesoustředěnosti. Spousta mladých lidí vysedává do pozdních nočních hodin u počítače a toto se projevuje na jejich výkonu. Otázka zněla: „Usínáš před půlnocí, když máš jít druhý den do školy?“

Graf č. 24 Doba spánku před vyučováním

Odpovědi respondentů byly překvapivé, např: u skupiny 14letých, kterou tvořilo 54 respondentů, 38 z nich odpovědělo, že chodí spát před půlnocí, ale 16 ne, což je celá jedna třetina z této skupiny.

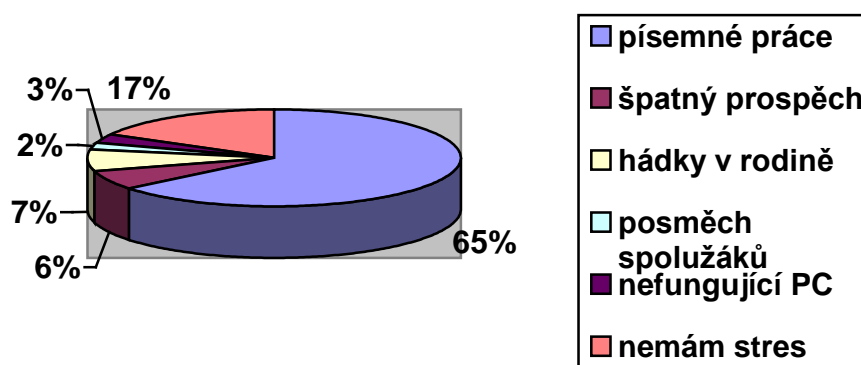
Ve skupině patnáctiletých byly odpovědi obdobné a to že z celkového počtu 29 dotazovaných chodí spát po půlnoci 8 dětí a to před dnem, ve kterém mají školní docházku.

Ve skupině šestnáctiletých odpovědělo 7 osob z 18, že chodí spát až po půlnoci. Je zde patrná tendence, že se vrůstajícím věkem chodí mladí lidé stále později spát, protože v případě šestnáctiletých to byla již téměř polovina z dotazovaných.

Stresující situace

Pod pojmem stresující situace si každý můžeme vybavit něco jiného. Respondentům byla v tomto průzkumu dána škála různých odpovědí, např: špatný prospěch, písemné práce, hádky v rodině, posměch spolužáků, nefungující počítač aj.

Graf č. 25 Stresující situace

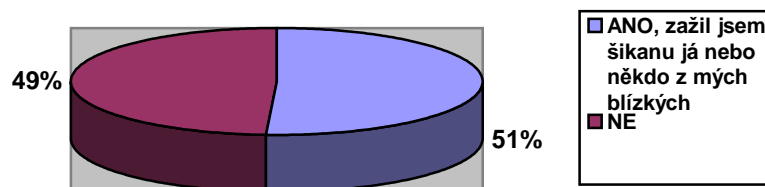
Nejvíce byly zastoupeny odpovědi, které souvisely s písemnými pracemi a zkoušením. Toto souvisí i s předcházejícím zjištěním v oddíle „Školní hodnocení“ .

Šikana

Šikanování je nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je zejména omezována osobní svoboda, svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětem ubližováno na zdraví či na majetku. Jedná se o složitý a komplexní problém, který není možno právně pojmut jako jeden celek, neboť svými znaky a důsledky zasahuje do různých právních odvětví⁴³.

V dnešní době se setkáváme se šikanou již v předškolních zařízeních, byť jen zřídka. Otázkou bylo zjišťováno, zda zažil respondent sám šikanu nebo někdo z jeho blízkých.

Graf č. 26 Šikana

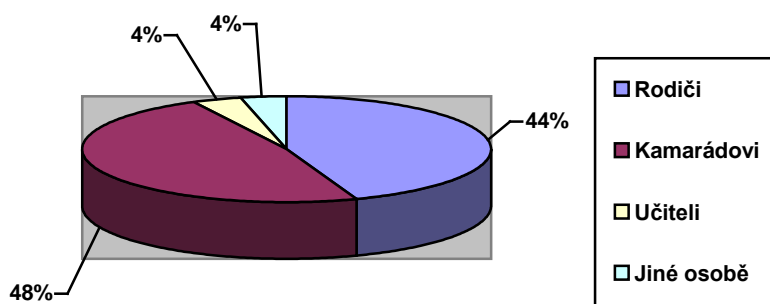
Výsledky jsou velmi překvapující a domnívám se, že úzce souvisí se zátěží ve škole. Jestliže se dítě nebo mladistvý necítí ve škole dobře, je mu ubližováno a tato situace není řešena, pak může zanechat na duši mladého člověka velké šrámy.

⁴³ http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html

Komu důvěřují mladiství

Otázka důvěry je ve věku puberty velmi zásadní. Komu se mladí lidé svěřují a probírají důležité osobní problémy, je téma, které jsem tímto dotazováním rovněž chtěla zjistit. První otázka zněla: Dokážeš se se svým problémem svěřit? Zde 2/3 dotazovaných odpovědělo kladně (75), zbytek (33) záporně. Další upřesňující otázka byla, komu se svěřují. Zde bylo dáno několik možností, které jsou zobrazeny graficky.

Graf č. 27 Důvěra

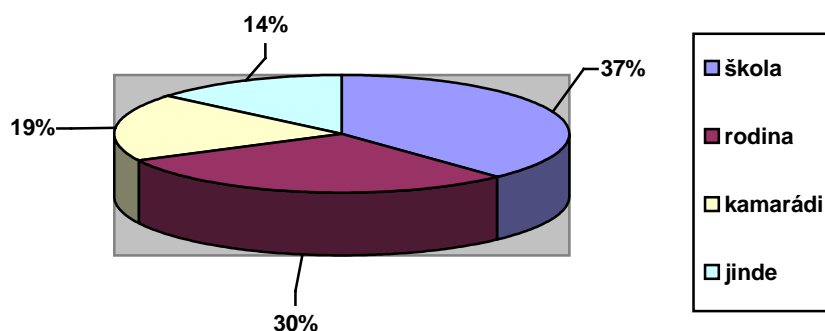

Výzkum potvrzuje, že v období dospívání a puberty se mladí lidé nejvíce svěřují svým kamarádům.

Místo výskytu konfliktních situací

Výzkumem bylo zjišťováno nejčastější místo výskytu konfliktních situací. Škála možných odpovědí byla: škola, rodina, kamarádi, jinde. Mezi nejčastějšími odpověďmi převládalo prostředí školy. Zajímavé ale bylo porovnání odpovědí 14letých a 16letých respondentů, kdy starší vůbec neuváděli konfliktní situace s kamarády.

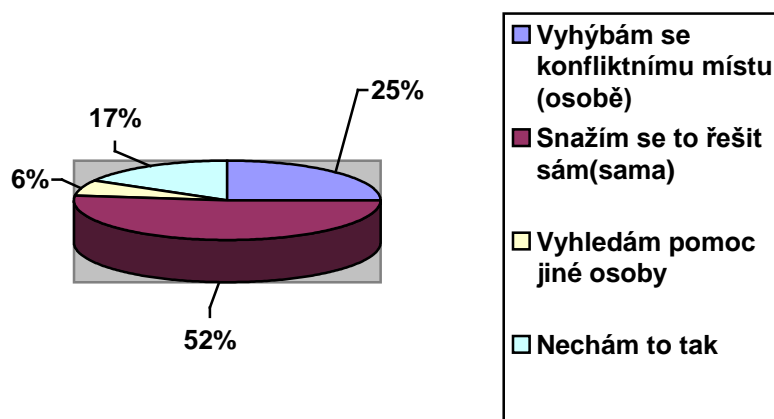
Graf č. 28 Místo výskytu konfliktních situací

Řešení konfliktních situací

V této otázce jsem se snažila zjistit, jak konfliktní situace mladiství zvládají, zda se je pokouší vůbec řešit a jakým způsobem.

Graf č. 29 Řešení konfliktních situací

Na grafu je patrné, že většina respondentů chce řešit konfliktní situace vlastními silami. Na jedné straně je dobré, že chtějí být samostatní a pokud to zvládnou, cítí se dospěleji a posiluje to jejich sebevědomí. Je tady však ale také početná skupina, která odpovídá, že „to nechá tak“.

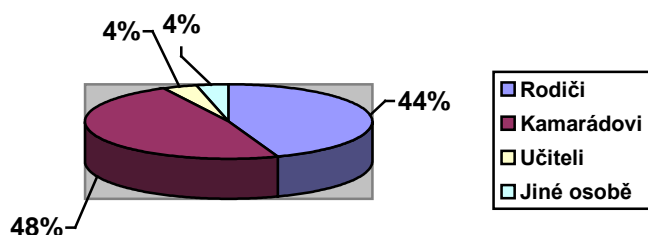
Vzory

Ve kterém prostředí si mladí lidé vyhledávají své vzory, jsem se pokusila zjistit v závěrečných otázkách svého dotazníku. Je jasné, že mladistvý je ovlivňován nejvíce svým okolím a tedy lidmi, se kterými přichází do nejčastějšího styku. Dítě má odmalička tendenci napodobovat chování svých blízkých a touto nápodobou se učí. Vzor může být pozitivní, ale i negativní. V období puberty jsou mladí lidé více orientováni na své vrstevníky a nepřijímají tak jednoznačně názory a hodnocení dospělých. Právě v tomto období je vliv vzorů rozhodujícím činitelem pro utváření jejich dalších hodnot a postojů.

Komu důvěřují mladiství

Otázka důvěry je ve věku puberty velmi zásadní. Komu se mladí lidé mohou svěřit a probrat s ním důležitý problém je téma, které jsem tímto dotazováním rovněž chtěla zjistit. První otázka zněla: Dokážeš se se svým problémem svěřit? Zde 2/3 dotazovaných odpovědělo kladně (75), zbytek (33) záporně. Další upřesňující otázka byla, komu se svěřují. Zde bylo dáno několik možností, které jsou zobrazeny graficky.

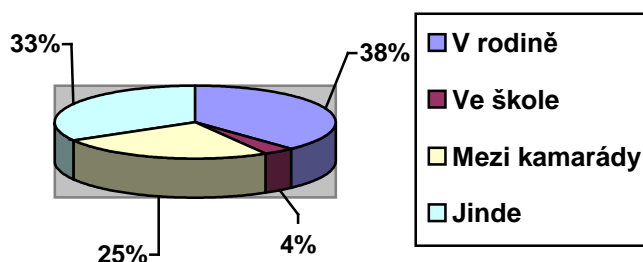
Graf č. 30 Komu důvěřují mladiství

V jakém prostředí nacházím svůj vzor

Otázka byla koncipována na čtyři možnosti odpovědí. Zastoupena byla rodina, škola, mezi kamarády a jinde. Z celkového množství dotazovaných odpovědělo nejvíce respondentů kladně na svůj vzor, který nachází v rodině.

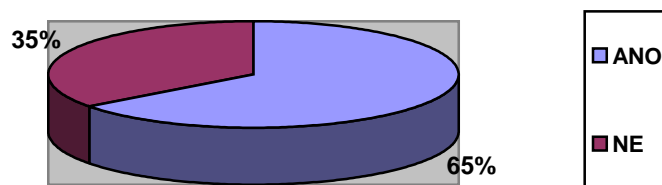
Graf č.31 V jakém prostředí nacházím svůj vzor

Chceš se podobat svému vzoru?

Na tuto otázku odpovědělo 65 % respondentů, že se chce podobat svému vzoru. Proč a čím je pro něj vzor inspirující odpovídali respondenti v otevřené otázce, kde měli tyto postoje vypsát. Mezi nejčastější odpovědi bylo, že je inspiruje povolání rodičů a v tomto by se jim chtěli podobat, také chování vzorů a jejich přístup k řešení problémů bylo pro mladistvé motivující. Jeden respondent například uvedl, že se jeho táta dokázal vypořádat se závislostí na alkoholu, se kterou bojoval několik let a tím je pro něj vzorem. Objevovali se i odpovědi typu „chci být jako Bil Gates – bohatý a úspěšný“ a nebo „chci se podobat svému vzoru, protože je dobrý fotbalista“. U 14letých respondentů se objevovaly často odpovědi, že je jejich vzor inspiruje svým vzhledem, ale také se chtějí podobat svým prarodičům. Např: jedna respondentka uvádí: „Chci se podobat svojí babičce, protože je strašně moderní, je chytrá, vždy si se mnou pěkně povídá a je štíhlá a sportovní“. Překvapující je však procento respondentů, kteří odpověděli, že se nechtějí podobat svému vzoru (35%). Je to nelogické, jestliže je někdo mým vzorem, pak se s ním chci ztotožnit, je také ale možné, že vzor je jistým způsobem negativní, v tomto věkovém období je pro mladé lidi přitažlivý, ale uvědomují si, že se mu vlastně podobat nechtějí.

Graf č. 32 Chci se podobat svému vzoru

5.5 Shrnutí výzkumu

Ve zkoumané skupině respondentů, která odpověděla na otázky v dotazníku, týkající se této práce, byly mladiství ve věku od 14ti do 16ti let. Vzhledem k velkému množství dat, které jsem získala pro moji práci, nebylo možné zabývat se všemi možnými variantami. Proto jsem si vždy pro jednotlivé otázky a jejich odpovědi vybírala srovnávací model buď dle pohlaví nebo dle věku dotazovaných.

Dvě třetiny dotazovaných mladistvých pocházela z úplné rodiny a většina z nich měla jednoho sourozence (64 %), popř. dva sourozence (22 %). Jen osm z nich vyrůstá jako jedináček, což činilo 7 % dotazovaných. Zjišťován byl i věk rodičů, který byl graficky znázorněn dle věkové skupiny respondentů a rozdělen zvlášť pro věk matky i věk otce. Dosažené vzdělání rodičů je důležitým faktorem, které ovlivňuje styl rodiny a pro potřeby mého šetření byly odpovědi respondentů rozděleny na vzdělanostní úroveň matky a otce. Největší množství odpovědí bylo, že rodiče dosahovali středoškolského vzdělání a překvapující odpovědí bylo, že ani jeden respondent neuvedl možnost odpovědi základního vzdělání. Buď se mladiství stydí za to, že rodiče mají jen základní vzdělání a nebo respondenti otázku na vzdělání rodičů nedokázali zodpovědět, protože 3 % dotazovaných nevěděla nejvyšší dosažené vzdělání u matky a 14 % u otce.

V dotazníku jsem rovněž chtěla zjistit, kolik respondentů má svůj vlastní pokoj, což jsem ve vztahu k zátěžovým situacím brala jako důležitou skutečnost. Zde uvádělo 74 % dotazovaných, že svůj pokoj má a jen 26 % nevlastní svůj pokoj.

Respondentům byla položena také otázka, zda bydlí ve městě nebo na vesnici. 77 % dotazovaných odpovědělo, že bydlí ve městě. Vzhledem k tomu, že výzkum probíhal na třech městských školách, byla tato odpověď očekávaná. Ve vztahu k volnočasovým aktivitám je jisté, že nabídka různých aktivit je pro děti ve městě vyšší než na vesnici. Využívání této nabídky je ale ovlivněno ekonomickým postavením rodiny, ve které dítě vyrůstá.

Jak dále využívají mladiství svůj volný čas bylo obsaženo v otázce, zda mají nějaké každodenní povinnosti v rodině, např: úklid, pomoc se sourozencem, starost o domácí zvíře apod. 84 % dívek a 80 % chlapců odpovědělo, že tuto povinnost mají. Co se týká aktivit, společně prováděných s rodiči, zde byla patrná sestupná tendence dle věku, čím starší dítě, tím méně mělo společných aktivit s rodiči. Ve skupině čtrnáctiletých odpovědělo 70 % respondentů kladně, zatímco u šestnáctiletých už jen 41 % dotazovaných provádí nějaké společné aktivity se svými rodiči.

Otázka společného stravování celé rodiny byla pro můj výzkum důležitá vzhledem k tomu, že této skutečnosti přiřkládám velký význam. Odpovědi byly podrobně členěny, respondenti odpovídali, zda se společně stravují u snídaně, oběda, večeře, jen o víkendu a vůbec se společně nesetkávají u jídla. Velmi překvapivé bylo zjištění, že 12 % dotazovaných se vůbec společně nestravují, z toho usuzuji, že v těchto rodinách to nefunguje, tak jak má. Zajímavé na tom je, že přes veškerou popularitu vaření v televizních pořadech, se toto nikterak neodráží na společném stravování rodiny. Toto zjištění bylo pro můj výzkum jedno z nejpřekvapivějších a z mého úhlu pohledu nepochopitelné.

V oddíle škola a volný čas jsem zjišťovala rozdělení volného času s tím, že respondenti měli zvolit jednu z variant, která je jim nejbližší. Procentuelně bylo zjištěno, že se věnují nejvíce svým kamarádům a sportu, zde byl stejný výsledek (34 %), pak četbě (14 %), kultuře (10 %) a jiným aktivitám (8 %). V jednotlivých věkových kategoriích bylo zjištěno, že s rostoucím věkem stoupá i doba trávená s kamarády.

Co se týká přípravy do školy, téměř polovina respondentů uváděla, že se připravují do školy hodinu, 16 % ale méně než hodinu. Jsou tady však i 3 % dotazovaných, která se připravují do školy i více než 3 hodiny denně.

Další otázkou bylo, zda jsou respondenti unavení po výuce. Škála odpovědí byla ano, ne a někdy. Zde převládaly odpovědi ano (33 %) a někdy (61 %), jen 6 % dotazovaných

odpovědělo, že není unaveno. S tím souvisely odpovědi na další otázku, která zněla: „Trávíš ve škole někdy 8 hodin?“ V případě, když odpoví respondenti ANO, měli poté vypsát, kolikrát týdně mají osmihodinovou výuku.

V průzkumu u 14letých dětí odpovídalo 28 dětí, že má osmihodinovou výuku 1x do týdne, dalších 18 dětí odpovědělo 2x do týdne. Dalších 8 dětí odpovědělo, že tak dlouhý počet hodin nemá ani jednou do týdne.

U 15letých, kdy byl celkový počet respondentů 29, většina z nich také odpověděla, že má 1x týdně osmihodinovou výuku, 5 z nich odpovědělo, že ji má dokonce 3x do týdne.

U vzorku 16letých odpovídalo 10 z nich, že má takto dlouhou výuku 1 x do týdne a 15 z nich 2x do týdne.

Domnívám se, že trávit ve škole osm hodin je pro tuto věkovou kategorii zatěžující. Je jisté, že některé dny v týdnu mají mladiství třeba jen pět vyučovacích hodin, ale bylo by jistě přínosné tvořit rozvrh hodin více s ohledem na věk dětí. Při vyplňování dotazníku také zaznělo, že mají několikrát v týdnu i školu na sedmou hodinu ranní (na střední škole), což je také jistě pro dojíždějící žáky složitější a projevuje se to na celkové únavě.

Jak jsou pro děti a mládež stresující hodiny ve výuce bylo zodpovězeno v otázce č.16. Většina dotazovaných odpovídala, že hodiny jsou stresující (44 %), někdy jsou stresující (39 %) a jen pro 17 % respondentů nejsou stresující. S tím souvisí i školní hodnocení. V tomto průzkumu byli respondenti dotazováni na to, kterou známku pokládají už za špatnou, zda se bojí oznámit špatnou známku svým rodičům a zda je rodiče trestají za špatnou známku. Ze 108 odpovědí 6 respondentů odpovědělo, že již dvojka je pro ně špatnou známkou, 45 z nich považuje trojku již za špatnou známku, 50 z nich má čtyřku za špatnou a u 7 z nich je brána pětka jako špatná známka. Zajímavým zjištěním bylo, že se téměř jedna pětina dětí bojí oznámit špatnou známku rodičům (20), dvě pětiny se nebojí tuto skutečnost oznámit (40) a zbytek (48) uvedl, že někdy se bojí špatné známky ohlásit svým rodičům. Toto souvisí jistě i s trestem, který následuje po zjištění špatného hodnocení, kdy 28 respondentů uvedlo, že je rodiče trestají za špatnou známku, zbytek (80) netrestají.

Dalším zkoumaným oddílem byly zátěžové situace. První otázkou jsem chtěla zjistit, kolik hodin respondenti věnují spánku před vyučováním. Otázka zněla: „Chodíš spát před půlnocí, když máš jít druhý den do školy?“. Z odpovědí vyplynulo, že 71 % dotazovaných jde spát před půlnocí, zbytek, což tvoří téměř třetinu, jde spát po půlnoci. Zde je možné nalézat příčiny únavy a nesoustředěnosti, ale také nezájem rodičů o to, co dělá jejich potomek v noční době. V další otázce měli respondenti uvést, co je pro ně nejvíce

stresující situace. Odpovědi znovu souvisely se školou, protože celých 65 % dotazovaných uvedlo, že jsou pro ně nejvíce stresující písemné práce ve škole a nebo zkoušení, dalších 7 % pak uvádělo špatný prospěch. Mezi ostatní stesy patřily hádky v rodině (7 %), posměch spolužáků (2 %), nefunkční počítač (3 %) a 17 % respondentů uvedlo, že nemá stres.

Šikana je hojně diskutovaný jev naší doby a proto byla otázkou zjišťována skutečnost, zda se setkali se šikanou sami respondenti nebo jejich blízcí. 51 % dotazovaných odpovědělo kladně, což je velmi vysoké procento. Zde je možné nalézat příčiny zátěže a stresu, v souvislosti s dalšími školními požadavky, které se po mládí vyžadují. Dále bylo zjišťováno, zda se dokáží mladí lidé se svými problémy svěřit. Zde 2/3 dotazovaných odpovědělo kladně (75), zbytek (33) záporně. Komu se respondenti svěřují, vyjádřili v další odpovědi, kde 48 % dotazovaných uvedlo, že se svěří se svým problémem kamarádovi, 44 % svým rodičům, 4 % učitelům a další 4 % jiným dalším osobám. Znovu se potvrzuje, že kamarádi patří hned po rodičích mezi nejdůležitější aktéry v životě mladistvých. S kamarády prožívají dobrodružství a mají možnost s nimi otevřeně mluvit a projevit svůj názor.

Kde zažívají mladí lidé konfliktní situace vyplynulo z odpovědí na další otázku. Zde uvedli jako nejčastější místo na prvním místě školu (37 %), před rodinou (30 %), kamarády (19 %) a jinde (14 %). Jak tyto situace řeší uvedli v dalších odpovědích. 25 % respondentů uvedlo, že se snaží vyhnout konfliktní situaci či místu, polovina (51 %) uvedla, že se situaci snaží řešit vlastními silami, jen 6 % uvedlo, že si přizve na pomoc jinou osobu a 17 % dotazovaných uvedlo, že to neřeší a nechá to tak.

Komu mladí lidé důvěřují bylo zjišťováno v posledním oddílu dotazování, který byl zaměřen na zjišťování vzorů a na to, s kým by se chtěli identifikovat. Na to, v jakém prostředí nachází svůj vzor, uvedlo 38 % rodinu. Následovalo prostředí kamarádů (25 %), ve škole (4 %) a jinde (33 %). Vzhledem k tomu, že další otevřenou otázkou bylo zjišťováno, čím je vzor pro respondenta inspirující, byla zjištěna další fakta, že rodinou je myšleno i další příbuzenstvo, např. prarodiče nebo strýc či teta. Inspirující bylo v mnoha případech chování, smysl pro spravedlnost, ale také umět se orientovat v životě. Objevily se odpovědi také, že „umí vydělat hodně peněz“. Mezi vzory se také objevovala jména významných sportovců či herců nebo modelek a to zejména v kategorii čtrnáctiletých. Na to, jestli se chtějí podobat svému vzoru, uvedlo 65 % respondentů kladnou odpověď, 35 % zápornou. To nasvědčuje tomu, že někdy může být vzor i negativní a mladý člověk k němu vzhlíží, ale ve skutečnosti se mu vlastně podobat nechce.

Závěr

Ve své práci jsem chtěla upozornit na to, co je příčinou zátěží u mladistvých, s jakými zátěžemi se setkávají mladí lidé, jak se s nimi dokáží vyrovnat a jak je řeší, kdo je jim nápomocný, s kým se identifikují a kdo je jejich vzorem. Práce obsahuje teoretickou a empirickou část.

V teoretické části se zabývám charakteristikou a popisem vývojových stádií mladistvých, okruhy možných prostředí identifikace mladistvých, kde popisují vliv rodiny, školy a sociálního prostředí na jedince. Dále se zabývám zátěžemi, kterými mohou procházet.

Empirickou část jsem věnovala popisu souboru odpovědí na dotazníkové šetření u mladistvých, kde byly otázky zaměřeny na zkoumání zátěžových situací. Důležitou součástí bylo zodpovězení otázky, s kým se nejvíce mladí lidé identifikují.

Cílem mé práce bylo rozkrýt příčiny zátěží u mladistvých. Samotné realizaci výzkumu předcházela formulace několika dílčích pracovních hypotéz, jejichž platnost mělo následné shrnutí dat potvrdit nebo vyvrátit. Celkem jsem si stanovila tři hypotézy, které se vztahují k dané problematice.

V první řadě se výzkumem podařilo potvrdit, že i **přes značné ovlivňování médií, mají na prvním místě mladiství jako svůj vzor rodiče a blízké příbuzné.** Vliv rodičů ale není konstantní a s věkem dítěte se proměňuje. Čím je dítě starší, tím nabývá na větší samostatnosti a stoupá vliv kamarádů a vrstevníků.

Mým dalším zkoumáním byly příčiny zátěže. **Bylo zjištěno, že mladí lidé prožívají ve škole a s povinnostmi, spojenými se školní docházkou, stresové situace. Tráví ve škole spoustu hodin, bojí se oznámit špatné známky svým rodičům, nejvíce zátěžové jsou pro ně hodiny s písemnými či ústními zkouškami.** To souviselo i se zjišťováním volného času a to, jakým způsobem jej využívají. **Z výzkumu je patrné, že jedna z příčin zátěže je nespavost a tím byla potvrzena moje další hypotéza. Téměř jedna třetina dotazovaných uvedla, že i když následuje další den vyučování, chodí spát po půlnoci.**

Vzhledem k tomu, že výzkum měl nahlédnout, jakým způsobem žijí dnešní rodiny, a tím ukázat ucelenější obraz problematiky zátěže mladistvých, byly zařazeny

do dotazníkového šetření i otázky o způsobu společného stolování v rodině. **Zde byla potvrzena moje hypotéza, že rodiny stolují společně alespoň o víkendech.**

Fakta zjištěná mým výzkumem mohou mít několik využití. V první řadě mohou více porozumět životu současných dětí a mládeže, díky němuž můžeme lépe reagovat na jejich aktuální potřeby a zajistit tak jejich zdravou výchovu a rozvoj. Dále je pak možné využít získaných dat v rámci dalších aktivit pro pedagogy a pracovníky s mládeží, zejména pak pro tvorbu volnočasových programů. Výzkum samotný by mohl být podstatným impulsem pro další debatu o dětech a mládeži v naší společnosti, o tom, jaké mají potřeby a kam směřují.

Z hlediska působení sociální pedagogiky nalézám možnosti dalšího uplatňování svých poznatků v praxi, zejména ve vyplňování volnočasových aktivit mládeže, důslednější pomoc a stabilizaci a osvojování schopností a kompetencí, které umožňují aktivní zapojování do společenského života. Věřím, že výsledky výzkumu mohou být použitelné pracovníky pracujícími s dětmi a mládeží bez rozdílu typu a zaměření organizace pro jejich další rozvoj.

Resumé

Bakalářská práce na téma „Problémy identifikace a zátěže mladistvých“ pojednává o příčinách zátěže mladistvých, jakými způsoby tyto zátěže řeší a s kým se identifikují, kdo je jejich vzorem.

V teoretické části jsou v první kapitole zmíněny pojmy, kdo je to mládež a mladiství. V další kapitole jsou popsána vývojová stádia mladistvých, od období školního dětství v časovém úseku od 6. až 7. do 10 až 11. roku života dítěte, přes stádium puberty až po stádium adolescence. V každém úseku jsou zmíněny určitá specifika pro jednotlivá období od fyzických změn až po intelektové a emoční.

Ve třetí kapitole, která se zabývá identifikací mladistvých, jsem věnovala popisu různých prostředí a jejich vlivů, které určují směr pozdější identifikace mladistvých. Nejdůležitějším prostředím je rodina, dále vrstevnické skupiny, je popisován způsob trávení volného času, také jsou zmíněny negativní vlivy, mezi které řadím závislosti a určitým způsobem i média a také prostředí, ve kterém žijeme a které utváří další vývoj jedince.

Obsahem empirické části je samotný výzkum, který probíhal na dvou základních a jedné střední škole. Výzkumem se podařilo potvrdit předem vytyčené tři hypotézy, což bylo hlavním úkolem. Kromě tohoto potvrzení nastínil výzkum i řadu dalších skutečností, které by mohly být využitelné pro další zpracování.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o současném způsobu života mladistvých, jejich chování, zátěžové situace, prožitá traumata a konflikty, zvýšené osobní a školní problémy a stres. Práce se zabývá nezbytností pedagogického působení na mládež z hlediska této problematiky, hledá příčiny vzniku a četnosti zátěží a návrhy na řešení těchto potíží.

„Práce je rozdělena na dvě části – na část teoretickou a část empirickou.

Teoretická část obsahuje rozdělení pojmů, vývojová stadia mladistvých, identifikace mladistvých a rozdělení jednotlivých zátěží.

Další částí práce je empirická neboli výzkumná část. Zde popisují metody, postup a výsledky výzkumu. Kvalitativním dotazníkem je zjišťována četnost a dynamika zátěže u mladistvých, jak je chování mládeže ovlivněno výchovou, preference určitých hodnot a celkový výchovný styl rodiny.

Práce je realizována s cílem rozkrýt specifické aspekty chování mladistvých a z hlediska pedagogického hledá odpovědi, jak pedagogické působení ovlivňuje psychiku jedinců i celé společnosti a jaké jsou možnosti sociální pedagogiky při nápravě tohoto stavu.

Klíčová slova: **mládež, mladistvý, zátěž, stres**

ABSTRACT

This paper deals with the current lifestyle of the youth, their behaviour, stress situations, traumata and conflicts that the youth have gone through; furthermore it describes personal and school problems and stress. This work shows the necessity of pedagogical influence on the youth within the issues mentioned above, it seeks for causes and the origin of these issues and their frequency; moreover it concentrates on possible solutions of these problems.

The thesis consists of theoretical and practical parts.

The theoretical one includes definitions and a division of the most important terms, then youth development and identity; and in the end a division of particular problems.

The practical part depicts methods, procedure and results of the research. The qualitative questionnaire shows the frequency and the dynamics of the cases of the youth under strain; plus it presents as the education influences the behaviour of the youth, the preference of certain values; and it takes into consideration the overall family lifestyle.

The aim of the paper is to reveal specific aspects of the behaviour of the youth. It searches for the answers concerning pedagogical influence on the mentality of an individual and the society. Finally, it demonstrates the social-pedagogical solutions for remedy of possible problems.

Keywords: youth, youthful, load, stress

Seznam literatury

1. Čáp, J., Mareš, J. Psychologie pro učitele. Praha : Portál, 2001. 656 s, ISBN 80-7178-463-X.
2. Elliot Julian, Place Maurice - Dítě v nesnázích. Prevence, příčiny, terapie, 209 s, ISBN 8024701820
3. Fenwicková, Smith, T. Kniha o dospívání pro rodiče a děti: Návod jak toto období přežít Bratislava : INA, 1994. 254 s, ISBN 80-85680-52-1.
4. Fürst, M. Psychologie včetně vývojové psychologie a teorie výchovy. Přeložil Jiří Horák. Olomouc: Votobia, 1997, 259 s. ISBN 80-7198-199-0
5. Kastová - Krize a tvořivý přístup k ní, Portál, 168 s, ISBN: 978-80-7367-800-5
5. Klapilová, S. Kapitoly ze sociální pedagogiky, Olomouc: Univerzita Palackého, 1996, 40 s, ISBN 8070676698
6. Kraus Blahoslav, Sýkora Petr, Sociální pedagogika I., 63 s, IMS Brno 2009
7. Kuric J. Ontogenetická psychologie, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, 179 s, ISBN 8021418443.
8. Matějček, Dytrych – děti, rodina a stres, Praha: Psychiatrické centrum, 1994, 208 s. ISBN 80- 85824-06-X.
9. Špatenková Naděžda a kol. – Krizová intervence pro praxi, 1.vydání Praha 2004, Grada Publishing, 200 s, ISBN 80 – 247 – 0586 – 9

Odkazový a poznámkový aparát:

<http://www.rodina.cz/clanek3438.htm> - Jak předejít školnímu stresu

<http://www.rodina.cz/clanek3981.htm> - Šikana aneb jak to vidím já

<http://www.ulekare.cz/clanek/zavislosti-a-navykove-poruchy-1020>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Závislost>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Mladistvý>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Mládež>

http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html

Přílohy

1. Formulář dotazníku

20. Trestají Tě rodiče za špatnou známku? ANO NE
21. Povídají si s Tebou rodiče o škole nebo Ty s nimi ? ANO NE
22. Chodíš spát před půlnocí, když máš jít na druhý den do školy? ANO NE
23. Co jsou pro Tebe stresující situace? Vypiš
-
-
24. Máš zkušenost s alkoholem? ANO NE
25. Pokud jsi na předešlou otázku odpověděl(a) ano, jak často měsíčně konzumuješ alkohol.
nápoje? denně, 1x týdně, několikrát měsíčně, jednou za měsíc
26. Máš zkušenost s drogami? ANO NE
27. Zažil jsi sám(sama) šikanu nebo někdo z Tvých blízkých? ANO NE
28. Dokážeš se se svými problémy svěřit? ANO NE
29. Pokud jsi na předešlou otázku odpověděl(a) ano, komu: rodiči kamarádovi
učiteli jiné
30. Konfliktní situace zažíváš nejčastěji? ve škole v rodině s kamarády jinde
31. Jak tyto situace nejčastěji řešíš? A. Vyhýbáš se konfliktnímu místu(osobě)
B. Snažíš se sám ji řešit
C. Vyhledáváš při řešení pomoc jiné osoby
D. Necháš to tak
32. Máš-li svůj vzor, nacházíš jej: v rodině ve škole mezi kamarády jinde
33. Čím je Tvůj vzor pro Tebe inspirující? Vypiš.....
-
-
34. Chceš se podobat svému vzoru (chováním, zjevem)? ANO NE